

JAARVERSLAG
2003 ▶ 2004

VLAAMS INSTITUUT
VOOR WETENSCHAPPELIJK
EN TECHNOLOGISCH
ASPECTENONDERZOEK

VOORWOORD

Dit is in meer dan één zin een uitzonderlijk jaarverslag voor het viWTA. Om te beginnen is de periode die wordt beschreven veel korter dan normaal. 2004 is een verkiezingsjaar. De parlementaire werkzaamheden worden dus vroeger stopgezet en dat heeft gevolgen voor de rapportering, die wordt afgestemd op het ritme van het Vlaams Parlement.

Ook opmerkelijk is het feit dat het viWTA niet minder dan twee personeelwissels heeft doorgemaakt. Onze communicatieverantwoordelijke, Wim Peeters, werd in januari vervangen door Peter Graller. Het administratief secretariaat van het viWTA is in februari overgegaan in nieuwe handen. Voor een klein instituut als het viWTA zijn dit niet te onderschatten veranderingen. Het feit dat deze personeelwissels de activiteiten van het viWTA nauwelijks hebben kunnen afremmen, is een bewijs dat de structuren en de organisatievormen die aan de basis liggen van dit instituut, fundamenteel gezond zijn. Deze stabiliteit geeft ons vertrouwen, en doet ons het beste hopen voor de toekomst.

Maar dat zijn niet de belangrijkste redenen waarom dit jaarverslag uitzonderlijk is. De belangrijkste reden heeft een precieze datum: 3 maart 2004.

Op die dag werd aan de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement een voorstel van resolutie voorgelegd van mevrouw Trees Merckx-Van Goey en de heren Robert Voorhamme, Dirk Holemans, Cis Schepens, Kris Van Dijck en Gilbert Vanleenhove betreffende genetisch gewijzigd voedsel en het geven van nieuwe impulsen aan het debat over genetisch gewijzigd voedsel (Stuk 1799, 2002-2003, Nr. 1. Zie ook de bijlage van dit jaarverslag). Deze resolutie heeft haar oorsprong in het werk van het viWTA. Het advies van vijftien Vlaamse burgers, aan wie het viWTA met zijn pilootproject een stem gaf, werd vrijwel geheel en ongewijzigd overgenomen door de indieners. Nooit eerder kreeg de gewone Vlaming de kans om op dergelijke directe wijze deel te nemen aan de werking van onze democratie. De indieners van de resolutie riepen het parlement op, om deze vorm van publiekparticipatie in de toekomst opnieuw toe te passen.

Het parlement heeft met deze oproep ingestemd. De aanwezige parlementsleden keurden het voorstel unaniem goed.

De stemming van de resolutie was een hoogtepunt in het nog korte bestaan van dit instituut. Het viWTA heeft bewezen dat het in staat is om zijn functie te vervullen: op transparante wijze de publiekparticipatie organiseren en heldere, genuanceerde adviezen formuleren over technologische en wetenschappelijke ontwikkelingen.

Met deze stemming is het pilootproject waarmee het viWTA van start ging, in zekere zin afgerond.

Een eindpunt was 3 maart evenwel niet voor het viWTA. In dit jaarverslag staat de tekst van een bijkomend advies over genetisch gewijzigd voedsel, gebaseerd op de lessen die het viWTA geleerd heeft tijdens zijn contacten met de samenleving: met de burgers, met het middenveld, met de wetenschap. (DEEL 2, hoofdstuk 1.2.) Bovendien zijn de afgelopen maanden talrijke nieuwe projecten opgestart. U vindt een gedetailleerde beschrijving van hun opzet en hun ambities in dit verslag. Ruwweg zijn ze te verdelen in twee groepen: energie en klimaat enerzijds, levenswetenschappen anderzijds. De onderwerpen en de uitwerking zijn buitengewoon divers. Over de ethische aspecten van het protocol van Kyoto komen binnenkort zes gerenommeerde binnen- en buitenlandse experts lezingen houden in het Vlaams Parlement. Aan het andere einde van het methodologische spectrum bevindt zich dan weer het project 'Kleurrijk Vlaanderen kleurt grijs'. Door middel van een toneelstuk zullen zeshonderd senioren geconfronteerd worden met de toekomst van de informatie- en communicatietechnologie. Uit hun reacties kunnen conclusies getrokken worden voor het bestuur en het beleid.

Maar de grote inhoudelijke en methodologische diversiteit van deze projecten kan een aantal onderliggende krachtlijnen van de viWTA-werking niet verhullen.

Een eerste kenmerk is de grote aandacht voor de kwaliteitszorg. In 2003 heeft het viWTA op eigen initiatief het pilootproject over genetisch gewijzigd voedsel door een onafhankelijke organisatie laten doorlichten. (DEEL 2, hoofdstuk 1.1.) In de afgelopen maanden heeft het viWTA de conclusies omgezet in een permanent proces van nauwgezette kwaliteitscontrole. Bovendien heeft deze doorlichting nieuwe mogelijkheden voor het viWTA blootgelegd, waarvan de implementatie wordt onderzocht.

Even opvallend is dat het viWTA op het vlak van de methodologie nieuwe paden betreedt. Het project 'Kleurrijk Vlaanderen wordt grijs', bijvoorbeeld, koppelt nuchtere studie en analyse aan zeer toegankelijke en creatieve communicatievormen.

Vervolgens stellen we vast dat de nationale en de internationale uitstraling van het viWTA steeds groter wordt. Onze Participatory Methods Toolkit –een praktische, maar zeer grondige en theoretisch stevig onderbouwde handleiding bij het organiseren van publiekparticipatie - wekt binnen- en buitenlandse interesse. Voor een aantal projecten staat de internationale samenwerking in Europees verband stevig op de sporen. Bovendien is beslist dat het viWTA in 2005 voorzitter zal zijn van EPTA, een netwerk van twaalf instellingen in de Europese Unie die hun respectieve parlementen bijstaan met technologisch aspectenonderzoek.

Tenslotte wordt zichtbaar dat het viWTA langzaam maar zeker groeit. Niet op wilde en ongecoördineerde wijze, maar vanuit een solide, weloverdachte kern. Dit jaarverslag probeert een beeld te geven van dit groeiproces.

Robby Berloznik

Directeur van het viWTA

INHOUDSOPGAVE

DEEL 1 — ADMINISTRATIEF VERSLAG	9
1. HET WETTELIJK KADER VAN HET VIWTA	10
1.1. Aanpassing reglement	10
2. BESTUURSZAKEN	12
2.1. Raad van Bestuur	12
2.1.1. Samenstelling	12
2.1.2. Bijeenkomsten van de Raad van Bestuur	13
2.2. Dagelijks Bestuur	14
3. PERSONEELSZAKEN	14
3.1. Wetenschappelijk Secretariaat	14
3.2. Administratief Secretariaat	15
3.3. Samenwerking met het Algemeen Scretariaat van het Vlaams Parlement	15
DEEL 2 — INHOUDELIJK VERSLAG	17
1. DE OPVOLGING VAN HET PILOOTPROJECT	18
1.1. De evaluatie	18
1.2. Aanbevelingen voor het beleid betreffende genetisch gewijzigd voedsel	22
2. UITVOERING JAARWERKPLAN 2003 – 2004	25
Inleiding	25
2.1. Het programma 'Energie en klimaat: debat in Vlaanderen'	26
2.1.1. De situering van de projecten	26
■ 2.1.1.1. De Raden van Bestuur van mei en juni 2003	27
■ 2.1.1.2. De teamdagen	29
■ 2.1.1.3. De Raden van Bestuur van september en oktober 2003	31
■ 2.1.1.4. De aanbesteding	33
■ 2.1.1.5. De Raad van Bestuur van december 2003	33
■ 2.1.1.6. De start en de omkadering	34
■ 2.1.1.7. Overleg	35
■ 2.1.1.8. De verwachte resultaten van de onderzoeksprojecten	35

2.1.2. Gedetailleerde bespreking van de projecten	37
■ 2.1.2.1. De projecten rond rationeel energiegebruik en energiebewustzijn	37
2.1.2.1.1. Project 'Bouwen, wonen en energie'	37
2.1.2.1.2. Project 'Determinanten huishoudelijk energiegebruik'	40
■ 2.1.2.2. De projecten rond nieuwe en hernieuwbare energie & technologie	42
2.1.2.2.1. Project 'Is er plaats voor hernieuwbare energie in Vlaanderen?'	42
2.1.2.2.2. Project 'Biomassa'	45
■ 2.1.2.3. Project 'Kernenergie en maatschappelijk debat'	46
■ 2.1.2.4. Project 'Eerste fase toekomstverkenning energiesysteem-Vlaanderen 2050'	48
■ 2.1.2.5. Project 'Een ethische lezing van het Kyoto-protocol'	51
2.2. Het programma 'Levenswetenschappen'	52
2.2.1. Project 'Het menselijk brein ter discussie'	52
■ 2.2.1.1. Het Europese project	53
■ 2.2.1.2. Het Vlaams-Belgische project	55
2.2.2. Het project 'Genetische Dienstverlening'	56
2.2.3. Het project 'Kleurrijk Vlaanderen kleurt grijs'	56
2.3. Activiteiten	58
2.3.1. De valorisering van het project 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel'	59
■ 2.3.1.1. Het stakeholdersforum	60
■ 2.3.1.2. Het parlementaire debat	61
■ 2.3.1.3. Het advies van het viWTA aan het Vlaams Parlement	61
■ 2.3.1.4. Het advies van de panelleden over de Belgian Biosafety Server	61
■ 2.3.1.5. Het advies van de panelleden aangaande de richtlijnen bij het opstellen van een publieksdossier bij de vergunningsaanvraag voor GGO.	62
■ 2.3.1.6. De panelleden als deskundigen publiekscommunicatie	62
2.3.2. Kwaliteitszorg	62
■ 2.3.2.1. De interne procesbegeleiding door STEM-UA in het pilootproject 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel'	62
■ 2.3.2.2. Ontwikkeling van een instrumentarium 'Kwaliteitsborging participatieve processen'	63
■ 2.3.2.3. Kennismanagement participatieve processen	64
2.3.3. Prospectie en monitoring	64
2.3.4. Publieksactiviteiten	64

2.3.5. Netwerking	65
■ 2.3.5.1. EPTA	65
■ 2.3.5.2. TAMI	66
■ 2.3.5.3. CREST	67
2.4. Ondersteunende projecten	67
2.4.1. Institutionalisation of Ethics in Science Policy: practices and impact (INES)	67
2.4.2. Technology Assessment, duurzame ontwikkeling en ethische toetsing	68
2.4.3. Technologische innovatie en Technology Assessment	70
2.4.4. De 'Participatory Methods Toolkit. A Practitioner's Manual'	71
3. COMMUNICATIE	72
3.1. De nieuwsbrieven	72
3.2. De internationale versie van het jaarwerkplan 2003 – 2004	73
3.3. De fotowedstrijd	73
3.4. De schrijfwedstrijd	74
3.5. Perscontacten	74
3.6. Geïntegreerde communicatie	75
3.7. Bruggen tussen wetenschap en samenleving	75
3.8. De web site	76
4. JAARWERKPLAN 2004-2005	76
DEEL 3— ACTIVITEITENVERSLAG	77
1. VIWTA IN HET VLAAMS PARLEMENT	78
1.1. Publieke activiteiten	78
1.2. Interne activiteiten	78
1.2.1. Interne seminars	78
1.2.2. Andere	79
1.2.3. Vormingen	80
2. VOORSTELLINGEN EN PRESENTATIES	81
2.1. Presentaties	81
2.2. Lidmaatschap expertgroepen	82

3. CONTACTEN	83
3.1. Contacten met de Vlaamse administratie en de Vlaamse instellingen	83
3.2. Contacten met nationale, federale en buitenlandse instellingen en netwerken	84
3.3. Andere	85
4. DEELNAME AAN CONGRESSEN EN SYMPOSIA	86
4.1. Werkbezoeken	88
4.2. Vorming (extern)	89
DEEL 4— FINANCIEEL VERSLAG	91
1. SITUERING	92
2. OVERZICHT BEGROTING EN UITGAVEN 2003 EN BEGROTING 2004	92
3. TOELICHTING	95
3.1. Rekening 2003	95
3.2. Begroting 2004	95
DEEL 5— BIJLAGEN	97
1. DE RESOLUTIE	98
COLOFON	100

2003 ▶ 2004

VLAAMS INSTITUUT
VOOR WETENSCHAPPELIJK
EN TECHNOLOGISCH
ASPECTENONDERZOEK

DEEL 1

Administratief verslag

1. HET WETTELIJK KADER VAN HET VIWTA

1.1 AANPASSING VAN HET REGLEMENT VAN HET VLAAMS PARLEMENT

Het Vlaams Parlement heeft op woensdag 19 februari 2004 in de plenaire vergadering een aantal reglementaanpassingen eenparig goedgekeurd, met als doel sneller te kunnen werken en in te spelen op de actualiteit. Eén van deze aanpassingen betreft een regeling waarbij het Vlaams Parlement aan het viWTA specifieke opdrachten kan geven. Dit gebeurde in uitvoering van het viWTA-decreet (art.5, §2, 2e lid). Concreet betekent dit dat naast de algemene opdrachten, waarvoor de instelling zelf een jaarwerkplan opstelt, er door het Vlaams Parlement rechtstreeks bijzondere opdrachten gegeven kunnen worden.

In Hoofdstuk 8 van Titel VI werd na artikel 87 een nieuw artikel ingevoegd, dat luidt als volgt:

Art.87bis

1. Uiterlijk negen maanden na de volledige vernieuwing van het Vlaams Parlement geeft het Uitgebreid Bureau specifieke opdrachten aan het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek, op basis van gemotiveerde voorstellen van de commissies.
2. Het Uitgebreid Bureau kan ook op een ander ogenblik, op basis van een gemotiveerd voorstel van één of meer commissies of op eigen initiatief, een specifieke opdracht geven aan het Instituut, bedoeld in punt 1.
3. Het Uitgebreid Bureau bepaalt de uitvoeringsvoorwaarden voor de opdrachten, bedoeld in punt 1 en 2.
4. Het Uitgebreid Bureau kan de beslissingen, bedoeld in punt 1 tot en met 3, slechts nemen nadat het Uitgebreid Bureau het advies van het Instituut, bedoeld in punt 1, ingewonnen heeft.
5. De resultaten van de uitgevoerde opdrachten worden onder de volksvertegenwoordigers en de leden van de regering verspreid. Ze worden door de bevoegde commissie behandeld.

Bij het begin van de legislatuur wordt aan de commissies gevraagd voorstellen te formuleren. De commissies beschikken op dat ogenblik over voldoende tijd om zich te bezinnen over de impact van technologische ontwikkelingen op hun beleidsdomein, los van een concreet dossier, en om zich te (laten) informeren over de precieze functie

en het jaarwerkplan van het viWTA. Indien zij binnen hun eigen bevoegdheidsdomein een specifieke opdracht aan het viWTA willen geven, formuleren zij daartoe een gemotiveerd voorstel. Bij het formuleren van hun voorstel kunnen zij op informele wijze overleggen met het viWTA.

De beslissing wordt genomen door het Uitgebreid Bureau. Indien er te veel voorstellen zijn, kan het Uitgebreid Bureau eventueel een selectie doorvoeren, of prioriteiten aanbrengen. In elk geval waakt het Uitgebreid Bureau erover dat de opdrachten voldoende specifiek zijn, en dus niet te vaag en algemeen geformuleerd. Het Uitgebreid Bureau bepaalt ook –al dan niet op voorstel van de commissies– de uitvoeringsvoorwaarden: de termijn, de vraag of onderzoeksresultaten van een dergelijke specifieke opdracht door het viWTA zelf aan het ruime publiek en de pers voorgesteld mogen worden, enz.

Ook tijdens de legislatuur kan het nuttig zijn specifieke opdrachten aan het viWTA te geven, bijvoorbeeld naar aanleiding van de behandeling van een concreet dossier (voorstel of ontwerp van decreet, voorstel van resolutie enz.). De beslissingsbevoegdheid ligt ook dan bij het Uitgebreid Bureau. Het initiatief gaat uit van het Uitgebreid Bureau zelf of van één of meer commissies. Hierin zijn ook de ad-hoc-commissies begrepen, die opgericht worden ter voorbereiding van een themadebat (zie artikel 70 Reglement).

Voor alle beslissingen van het Uitgebreid Bureau is een voorafgaand (niet-bindend) advies nodig van het viWTA. Die procedure moet verhinderen dat aan het viWTA opdrachten gegeven worden die buiten zijn decretaal vastgelegde takenpakket vallen. Het viWTA krijgt via die adviesbevoegdheid ook de gelegenheid om het Uitgebreid Bureau te informeren over de haalbaarheid van voorgestelde opdrachten, en over de eventuele implicaties ervan op het budget van het viWTA.

Wanneer het Uitgebreid Bureau beslist heeft een specifieke opdracht aan het viWTA te geven, staat het de commissie, die het voorstel geformuleerd heeft, vrij om een lid of enkele leden aan te wijzen als verbindingspersoon tijdens de uitvoering van de specifieke opdracht.

Nadat de resultaten van de uitgevoerde opdracht onder de volksvertegenwoordigers en de leden van de regering verspreid zijn, bespreekt de commissie die resultaten verder. Afhankelijk van de aard van de opdracht en de resultaten kan hieruit een decreetgevend initiatief voortvloeien, de indiening van een voorstel van resolutie, enz.

2. BESTUURSZAKEN

2.1. RAAD VAN BESTUUR

2.1.1. Samenstelling

Op de Raad van Bestuur van 16 oktober 2003 werd het ontslag van de heer Dirk Holemans uit de Raad meegedeeld. Het Vlaams Parlement heeft in zijn plenaire vergadering van 26 november 2003 de heer Eloi Glorieux benoemd ter vervanging van de heer Holemans.

Bijgevolg was op 29 februari 2004 de samenstelling van de Raad van Bestuur van viWTA als volgt:

Vlaamse Volksvertegenwoordigers:

De heer Eloi Glorieux
De heer Julien Librecht
Mevrouw Trees Merckx-Van Goey
De heer Cis Schepens
De heer Gilbert Van Baelen
De heer Chris Vandenbroeke
De heer Gilbert Vanleenhove
De heer Robert Voorhamme

Personaliteiten uit de Vlaamse wetenschappelijke en technologische wereld:

De heer Paul Berckmans
De heer Jean-Jacques Cassiman
De heer Paul Lagasse
Mevrouw Ilse Loots
De heer Bernard Mazijn
De heer Freddy Mortier
De heer Nicolas van Larebeke-Arschodt
De heer Lode Wijns

2.1.2. Bijeenkomsten van de Raad van Bestuur

22 mei 2003

- Goedkeuring notulen Raad van Bestuur van 29 januari 2003
- Voorstelling tussentijdse resultaten van de evaluatie van het pilootproject 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel in Vlaanderen' (Dany Wijgaerts, directeur ECWS Maastricht, NL.)
- Voorbereiding jaarwerkplan 2003-2004
- Personeel: Benoeming van Rudy Claeys in de functie van secretaris en einde proeftijd Stef Steyaert, Willy Weyns, Wim Peeters
- Varia en rondvraag (o.m. vergadermomenten 2003)

19 juni 2003

- Goedkeuring notulen Raad van Bestuur van 22 mei 2003
- Opvolging Publieksforum
- Voorbereiding jaarwerkplan 2003-2004; bespreking suggesties 'Energie en Klimaat'
- Ontwerp Jaarverslag 2002-2003
- Personeel: procedure jaarlijkse evaluatie directeur
- Varia en rondvraag (o.m. vergadermomenten 2003)

30 september 2003

- Goedkeuring notulen Raad van Bestuur van 19 juni 2003
- Voorstel tot jaarwerkplan en communicatieplan
- Evaluatie van de directeur
- Varia

16 oktober 2003

- Goedkeuring van de notulen van de Raad van Bestuur van 30 september 2003
- Goedkeuring van het Jaarwerkplan en Communicatieplan 2003-2004
- Begroting 2004
- Varia, o.m. resultaten fotowedstrijd

9 december 2003

- Goedkeuring van de notulen van de Raad van Bestuur van 16 oktober 2003
- Verwelkoming van de heer Eloi Glorieux, nieuw lid van de Raad van Bestuur
- Personeel:
  - Aanstelling communicatieverantwoordelijke
  - Aanstelling secretaris
- Voorstelling resultaten van de evaluatie van het pilootproject 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel in Vlaanderen' (door Dany Wijgaerts, directeur ECWS Maastricht, NL);
- Verslag zending EPTA Council en conferentie
- Varia en rondvraag (o.m. vergadermomenten 2004)

2.2. DAGELIJKS BESTUUR

Bijeenkomsten van het Dagelijks Bestuur:

- 27 augustus 2003
- 20 november 2003
- 29 januari 2004

3. PERSONEELSZAKEN

3.1. WETENSCHAPPELIJK SECRETARIAAT

De personeelsformatie van het Wetenschappelijk Secretariaat van het viWTA was bij het afsluiten van dit verslag op 29 februari 2004 volledig bezet, met één directeur, drie onderzoekers en één communicatieverantwoordelijke.

Het gaat om de volgende personeelsleden:

Robby Berloznik	directeur, in dienst vanaf 1 december 2001
Stef Steyaert	wetenschappelijk medewerker, in dienst vanaf 16 april 2002
Willy Weyns	wetenschappelijk medewerker, in dienst vanaf 1 mei 2002

Donaat Cosaert wetenschappelijk medewerker, in dienst vanaf 1 augustus 2002
Peter Graller communicatieverantwoordelijke, in dienst vanaf 15 januari 2004

De heer Wim Peeters, die op 1 mei 2002 communicatieverantwoordelijke werd bij het viWTA, heeft in de loop van het jaar 2003 zijn ontslag ingediend. Hij verliet het viWTA op 31 december 2003.

3.2. ADMINISTRATIEF SECRETARIAAT

De heer Rudy Claeys, secretaris van het viWTA, heeft de instelling op 13 februari 2004 verlaten, en is teruggekeerd naar het Algemeen Secretariaat van het Vlaams Parlement. Hij werd op 16 februari 2004 opgevolgd door mevrouw Sabine Vermeulen, die vanaf die datum de functie van secretariael medewerker waarneemt bij het Administratief Secretariaat van het viWTA.

3.3. DE SAMENWERKING MET HET ALGEMEEN SECRETARIAAT VAN HET VLAAMS PARLEMENT

Gedurende de werkingsperiode van dit jaarverslag werden de afspraken binnen het protocol met het Algemeen Secretariaat van het Vlaams Parlement (ASVP) verder op punt gesteld. Deze afspraken omvatten de ondersteuning op het vlak van de infrastructuur, de kantoorbenodigdheden, de computer- en informatiesystemen en de technische diensten. Voor de publieksactiviteiten van het viWTA werd intensief en efficiënt samengewerkt met de dienst Externe Relaties en met de onthaalmedewerkers. Op de onthaalmedewerkers kon ook gerekend worden voor assistentie bij het versturen van grote verzendingen.

Daarnaast werd het structurele overleg van het viWTA met de overige para-parlementaire instellingen van het Vlaams Parlement voortgezet, net als het overleg met de griffier van het Vlaams Parlement. De para-parlementaire instellingen hebben een gezamenlijk advies geformuleerd over de aanpassing van het statuut van het personeel. Bovendien hebben de para-parlementaire instellingen samen met het Algemeen Secretariaat een protocolovereenkomst gesloten over de mobiliteit van statutaire medewerkers van het Vlaams Parlement. Deze overeenkomst werd geformuleerd naar aanleiding van het decreet behoudende de wijziging van het decreet van 17 juli betreffende de oprichting van het viWTA. Sinds de publicatie van deze decreetwijziging in het Belgisch Staatsblad kan het viWTA immers statutair personeel aanwerven.

2003 ▶ 2004

VLAAMS INSTITUUT
VOOR WETENSCHAPPELIJK
EN TECHNOLOGISCH
ASPECTENONDERZOEK

1. DE OPVOLGING VAN HET PILOOTPROJECT 'NIEUWE IMPULSEN VOOR HET DEBAT OVER GENETISCH GEWIJZIGD VOEDSEL'

1.1. DE EVALUATIE

In het vorige werkingsjaar, op 30 januari 2003, werd aan het Europese Centrum voor Werk en Samenleving ECWS de opdracht toegewezen om het pilootproject te evalueren. Meer informatie over dit project vindt men in het jaarverslag 2002-2003.

In november 2003 –in dit werkingsjaar dus- werd de evaluatie afgerond. De uitkomst was bijzonder belangrijk voor het viWTA. Het viWTA wilde van deze evaluatie leren, de geleerde lessen bekrachtigen en ze positief aanwenden voor een efficiëntere werking bij toekomstige projecten. Bij de uitvoering van het jaarwerkplan 2003-2004 werd de kwaliteitszorg immers beschouwd als een activiteit van fundamenteel belang. Hoe deze kwaliteitszorg concreet gestalte kreeg, staat in het hoofdstuk 3.3.2. van dit jaarverslag. Maar gezien het belang dat wordt gehecht aan de conclusies van ECWS, willen we hier uitgebreid citeren uit het eindrapport:

"Het pilootproject is degelijk uitgevoerd en heeft dan ook tot de gewenste inhoudelijke resultaten geleid. Het pilootproject heeft een groot aantal concrete, tastbare outputs opgeleverd waaronder een trendstudie, een inleidende brochure inzake GGO gericht op een breed publiek, het eindrapport van het publieksforum, een cd-rom en een ontwerpresolutie van het Vlaams parlement inzake GGO. Vanuit het publieksforum zijn goed gestructureerde aanbevelingen geformuleerd die als startpunt kunnen dienen in de verdere beleidsvorming. Binnen de context van het pilootproject is op een systematische en gestructureerde wijze gedebatteerd over GGO in voeding en landbouw. Voor de burgers is daartoe het publieksforum georganiseerd. Voor de professionele stakeholders heeft dit discussieproces vooral vorm gekregen in het stakeholdersforum. Het pilootproject is er ook in geslaagd om de verschillende aandachtspunten, thema's en vraagstellingen inzake GGO, die leven bij de burgers, op een systematische en gestructureerde wijze te presenteren.

Het implementatieproces heeft over de gehele lijn genomen aan de verwachtingen van de verschillende betrokken groepen stakeholders, inclusief de burgers, beantwoord. Sterke factoren in het implementatieproces waren de strakke planning, de professionele aanpak en de goede voorbereiding.

Het pilootproject heeft ook een aantal leerprocessen op gang gebracht rond GGO, publieksdebatten, strategisch projectmanagement en het beheer van participatieve processen. Daarmee heeft het project de basis gelegd voor de uitbouw van een degelijke methodologische basis bij viWTA inzake participatieve processen en is een organisatiebreed leerproces op gang gebracht. Bovendien is viWTA bekender geworden bij de verschillende maatschappelijke organisaties, waarmee viWTA ook in toekomstige programma's en projecten zal moeten samenwerken."

DE CONTEXT:

"De beoordeling van het pilootproject 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel' moet gebeuren tegen de achtergrond van de complexiteit van de materie en het gegeven dat viWTA een jonge organisatie is, die volop in ontwikkeling is. De complexiteit van de materie heeft vooral betrekking op de realiteit dat het domein van de genetisch gewijzigde organismen (GGO) al relatief gepolariseerd is. De betrokken partijen hebben standpunten ingenomen in een reeds jaren lopende discussie. Om binnen dat landschap een impuls te geven voor een debat, heeft het viWTA gekozen voor het instrument publieksforum. Een complexe methodiek waarmee in Vlaanderen nog niet of nauwelijks was geëxperimenteerd. Tegelijkertijd is viWTA, als jonge organisatie, bezig met het uitbouwen van kennis en ervaring om zo een gezaghebbende positie op te bouwen als neutrale stimulator en facilitator van het maatschappelijk debat rond thema's op het vlak van technologie en samenleving. Dit betekent dat viWTA nog niet kan terugvallen op vaste routines en ontwikkelde methodes. De implementatie van het pilootproject moet dan ook niet alleen een directe bijdrage leveren aan het stimuleren van het maatschappelijk debat rond GGO maar moet vooral een impuls geven aan de ontwikkeling van viWTA als organisatie."

BELANGRIJKSTE LESSEN VOOR DE TOEKOMST:

"Het projectontwerp is coherent met de vooropgestelde doelstellingen. Ook blijkt uit de analyse van het ontwerp dat de deelprojecten 'publieksforum' en 'stakeholdersforum' moeten worden gezien als de centrale pijlers van het project, terwijl de andere deelprojecten eerder een ondersteunende functie hebben. Deze coherentie draagt in belangrijke mate bij aan het ondersteunen van het interne leerproces.

Er is sprake van een sterke inbedding in de strategische beleidsomgeving. De ontwikkelingen inzake publieksparticipatie naar een grote mate van interactie en inclusiviteit worden ook in het projectontwerp weerspiegeld. Wel kan

een kanttkening worden geplaatst bij de keuze voor het beleidsthema 'genetisch gewijzigde organismen (GGO)' als onderwerp om de methodiek te testen, gezien:

- de mate waarin rond dit onderwerp reeds standpunten zijn ingenomen;
- de fase waarin zich de beleidsontwikkeling bevindt (volgens een aantal stakeholders eerder in de slotfase; en
- de mate waarin Vlaanderen het niveau is waarop de besluitvorming zich situeert (volgens een aantal stakeholders eerder Europese materie).

Hierdoor is de taakstelling van viWTA om een intern leerproces rond het beheer van participatieve processen op gang te brengen extra verzaard. De uiteindelijke themakeuze (op vraag van het Vlaams parlement) is in strategisch opzicht echter overtuigend, mede gezien de rol van het viWTA als parlementair instituut.

Een sterkere explicitering van het projectontwerp met betrekking tot de afbakening van het participatief proces en het begrip 'stakeholder' binnen de context van het pilootproject, zou de diepgang van het leerproces nog verder hebben kunnen versterken. Hierdoor nemen de mogelijkheden toe, om meer rechtstreeks de rol van de stakeholders in het participatief proces aan te sturen, rekening houdend met de verschillende verwachtingen. Een goede positionering van de stakeholders in het project en het proces, ook door de stakeholders zelf, wordt daardoor vergemakkelijkt. De bijdrage van het project aan de realisatie van ambitieuze (lange termijn) doelstellingen zoals "het bewerkstelligen van een betere verhouding tussen beleid, wetenschappers, middenveld en burger", "het onderbouwen van een democratischer beleid door vergroting van het maatschappelijk draagvlak" en "het opstarten van een intern leerproces rond de organisatie van participatieve technology assessment projecten", kan dan nog sterker worden opgepakt.

De relevantie en doeltreffendheid van de diverse deelprojecten is goed. Ze sluiten rechtstreeks aan op de kern van het pilootproject. Hierdoor draagt elk deelproject bij aan de realisatie van de twee hoofdopdrachten: het leerproces rond participatieve processen en het maatschappelijk debat rond GGO. Enkel met betrekking tot het symposium kan worden gesteld, dat het niet zijn volledig potentieel heeft gerealiseerd. Het symposium heeft inhoudelijk relevante informatie gegeven over het instrument 'publieksforum'. Daarmee is een eerste impuls gegeven aan een breder leerproces onder professionele stakeholders over de mogelijke rol en betekenis van publieksfora in Vlaanderen, tegen de achtergrond van een sterk georganiseerd maatschappelijk middenveld. Deze impuls kon echter in het ver-

dere projectverloop niet direct worden opgepakt. De complexiteit en gevoeligheid van het publieksforum brachten met zich mee dat alle energie moest worden geïnvesteerd in de realisatie daarvan. Het tijdsverloop tussen het symposium en het stakeholdersforum was groot. Mede daardoor was het niet goed mogelijk voor de betrokken stakeholders om bewust de rode draad van het leerproces vast te houden.

Het genereren van aandacht in de media voor de resultaten van een dergelijk project is niet eenvoudig. Voor de kernopdracht inzake de leerprocessen rond participatieve processen is feitelijk weinig belangstelling. Anders is dit wellicht rond de andere pijler van het project, de inhoudelijke uitkomsten van het publieksforum. Echter daar werd het project geconfronteerd met de realiteit dat de federale verkiezingen juist naar de periode van het publieksforum waren verplaatst. Het feit dat viWTA nog een jonge organisatie is en dat diens contacten met de media nog niet volledig zijn ontwikkeld, spelen eveneens een rol. Voor de toekomst kan dan ook worden gesteld dat het cruciaal is om per onderwerp te bepalen welke mate en vorm van media-aandacht wenselijk is om vervolgens een gerichte strategie daartoe uit te stippelen.

In de context van het pilootproject als zodanig, kan worden geconcludeerd dat de algemene doelstelling inzake het geven van een impuls aan het maatschappelijk debat is gerealiseerd. Tegelijkertijd kan uit de ervaringen van het project de les worden getrokken, dat een dergelijk initiatief verwachtingen op de langere termijn schept onder de actief betrokken stakeholders. Verwachtingen op het vlak van een verderzetting en consolidering van het maatschappelijk debat. In de huidige opzet van het pilootproject was er geen activiteit opgenomen om tot een richting of structuur te komen waarbinnen het maatschappelijk debat zou kunnen worden voortgezet, desgevallend onder verantwoordelijkheid of leiding van een andere organisatie (met een specifieke opdracht rond deze thematiek). Met het oog op een optimale capitalisatie van de gedane inspanningen verdient het aanbeveling om in toekomstige werkprogramma's bewust te reflecteren op de vraag of een follow-up na afsluiting van het project wenselijk is; hoe dat vanuit het werkprogramma in gang kan worden gezet; en wat de rol van viWTA daarin zou moeten of kunnen zijn."

Uit: EVA-T.A. De evaluatie van het pilootproject 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel', ECWS, november 2003.

1.2. AANBEVELINGEN VOOR HET BELEID BETREFFENDE GENETISCH GEWIJZIGD VOEDSEL

IN EEN RESOLUTIE VAN 9 FEBRUARI 2000 HEEFT HET VLAAMS PARLEMENT AAN VIJF ADVIESRADEN EEN STANDPUNT GEVRAAGD OVER GENETISCH GEWIJZIGDE ORGANISMEN.

De vijf adviezen bevatten allemaal de aanbeveling het maatschappelijk debat rond genetisch gewijzigde organismen (GGO) nieuw leven in te blazen. Het pas opgerichte viWTA kreeg de taak om deze aanbeveling uit te voeren, wat deze instelling deed met haar pilootproject 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigde voeding in Vlaanderen' (2002-2003). Een wezenlijk onderdeel van dit pilootproject was de publieksparticipatie. Het vijftien leden tellende publiekspanel heeft op 26 mei 2003 een advies over genetisch gewijzigd voedsel geformuleerd, dat plechtig werd overhandigd aan de voorzitter van het Parlement. Dat advies heeft geleid tot een voorstel van resolutie (stuk 1799, 2002-3, Nr. 1, zie bijlage), dat op zijn beurt op 3 maart 2004 aan de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement ter stemming werd voorgelegd.

HET PARLEMENT KEURDE HET VOORSTEL VAN RESOLUTIE UNANIEM GOED.

De weerklink die het publieksadvies krijgt, is verheugend. Maar het viWTA trekt conclusies uit het hele pilootproject over de problematiek van GGO, en niet alleen uit het publieksforum. Het project omvatte immers ook een voorbereidende studie, een internationaal symposium en een stakeholdersforum. Het is de opdracht van het viWTA om aan het einde van dit project een eigen advies te formuleren.

AANBEVELINGEN VAN HET VIWTA VOOR EEN BELEID BETREFFENDE GENETISCH GEWIJZIGD VOEDSEL

De doelstellingen van het viWTA-advies betreffende genetisch gewijzigde voeding zijn: het maatschappelijk debat voortzetten, de publieksinspraak maximaal invullen en het vertrouwen herstellen bij het publiek.

Om deze objectieven te verwezenlijken, adviseert het viWTA het Vlaams Parlement nauwlettend toe te zien op de uitvoering van de concrete beleidsmaatregelen waartoe het in zijn resolutie oproept. Wij hebben de krachtlijnen van het advies gebundeld in vier groepen, die rechtstreeks verband houden met vier Vlaamse bevoegdheden:

Onderzoek, Onderwijs, Ontwikkelingssamenwerking en Landbouw.

ONDERZOEK

- Aangezien zowel het publieksforum als het stakeholdersforum een verruiming aanbevelen van de overwegingen

en criteria die meespelen bij de beoordeling van nieuwe vergunningsaanvragen voor onderzoek omtrent GGO;

- aangezien deze forums naast de beoordeling van het risico en van de technische aspecten ook een beoordeling aanbevelen die rekening houdt met maatschappelijke, sociale en ethische factoren;

- aangezien zowel het publieksforum als het stakeholdersforum ook voor het beoordelen van de milieurisico's permanente aandacht vragen;

- overwegende dat het ontwikkelen van een verfijnd en pluri-disciplinair beoordelingskader moet rusten op stevige grondvesten;

bevelen wij aan dat op het niveau van door de overheid gefinancierde onderzoeksprogramma's in de biotechnologie, de nodige financiering en aandacht wordt voorzien voor een consistent programma van flankerend maatschappelijk, sociaal, ethisch en ecologisch onderzoek.

ONDERWIJS EN SENSIBILISERING

Vermits het vrijwaren van de keuzevrijheid van de consument en de landbouwer tussen GGO-houdende en GGO-vrije producten doorheen het hele pilootproject van fundamenteel belang bevonden werd;

- aangezien de etikettering die deze keuzevrijheid zou moeten vrijwaren zinloos is zonder een uitgebreide en volgehouden sensibilisering van de gebruiker;

bevelen wij aan dat:

(a) in het onderwijs een veelzijdige en evenwichtige introductie tot de problematiek opgenomen zal worden in het leerplan. Hiervan kunnen behalve de bespreking van de technische factoren en de risicobeoordeling, ook de maatschappelijke, ethische en ecologische aspecten integraal deel uitmaken.

(b) op elk niveau van de samenleving een volgehouden en hoogstaande sensibilisering van de gebruiker georganiseerd zal worden over de etikettering die de keuzevrijheid vrijwaart.

ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

De randvoorwaarden van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking vormden een belangrijk deel van de ethische bekommernis van het publiek en van vele stakeholders.

Rekening houdend met verschillende aanbevelingen die doorheen het pilootproject werden geformuleerd,

bevelen wij hierover het volgende aan:

(a) de Vlaamse overheid zal een kader scheppen waarbinnen de overdracht van GGO-technologie van Noord naar Zuid plaatsvindt. Conform het handvest van de UN Conference on Environment and Development en de richtlijnen hierover in Agenda 21 houdt dit een procedure van technologisch aspectenonderzoek (TA) in. De soevereiniteit en de lokale onderzoekscapaciteit van de landen in het Zuiden moeten hierbij gegarandeerd worden.

(b) NGO's die actief zijn op het vlak van plattelandsontwikkeling en het begeleiden van de technologie-overdracht waarvan sprake, moeten adequaat ondersteund worden door de overheid.

LANDBOUW

Vertrekkende van de maatschappelijke controverse over de relatie tussen genetisch gewijzigde voedsel en landbouw, komt als vanzelf het ruimer kader van duurzame landbouw en de toekomst van de landbouwsystemen in Vlaanderen in zicht.

Het stakeholdersforum en het publieksforum adviseerden dat zowel de conventionele landbouw, de landbouw met GGO, als de biologische landbouw evenwichtig ondersteund moeten worden, zowel wat betreft hun leefbaarheid als wat betreft de onderzoeksinspanningen.

De problematiek van de coëxistentie van de landbouw met GGO en de biologische landbouw is zeer complex.

Daarom bevelen wij aan:

(a) dat een grondig onderzoek naar de toekomst van de verschillende landbouwsystemen in Vlaanderen zou worden opgezet, en dat het bestaande onderzoek op dat vlak zou worden uitgebreid;

(b) dat de heden onbeantwoorde vraag of de integratie van de verschillende landbouwsystemen mogelijk is, bijzon-

dere aandacht zal krijgen, in het bijzonder wat betreft de coëxistentie tussen de landbouw met en de landbouw zonder GGO (waarbij ook de biologische landbouw hoort).

2. UITVOERING JAARWERKPLAN 2003 - 2004

INLEIDING

Ieder jaar keurt de Raad van Bestuur van het viWTA een jaarwerkplan goed. Hierin wordt de planning voor het volgende werkingsjaar vastgelegd. Het jaarwerkplan wordt samengesteld op basis van een bevraging van de wetenschappelijke wereld en het Vlaams Parlement, en op basis van suggesties van het brede publiek.

Bij het verslag van de individuele projecten is iedere keer het relevante deel van het jaarwerkplan hernomen. Op die manier kan de lezer de intenties van het jaarwerkplan confronteren met de concrete realisaties.

Bij de opmaak van het jaarwerkplan werd een onderscheid gemaakt tussen twee verschillende werkvormen.

Projecten zijn onderzoekopdrachten die het antwoord zoeken op een duidelijke vraag. Ze worden binnen een vooraf vastgesteld tijds kader uitgevoerd. Voorbeelden van projecten zijn technisch-wetenschappelijke studies en participatief onderzoek. In elk project komen wetenschappers, stakeholders, betrokkenen, ervaringsdeskundigen en, waar mogelijk, ook het brede publiek aan het woord.

Activiteiten zijn daarentegen langlopende, ondersteunende taken die nodig zijn voor de werking op langere termijn. Voorbeelden van activiteiten zijn het consolideren van de opgedane kennis uit de vorige projecten, het opbouwen van duurzame kennisnetwerken, het ontwikkelen van nieuwe methodes, het opvolgen van de wetenschappelijke en politieke actualiteit en het vooruitkijken naar wat ons te wachten staat.

In de loop van de uitvoering van het jaarwerkplan 2003-2004 bleek dat de structuur van de werkzaamheden die het Wetenschappelijk Secretariaat had uitwerkt, niet helemaal voldeed. Onder de noemer activiteiten viel een aantal thema's die bij nader inzien veel beter pasten in de categorie projecten. Daarom besliste het Wetenschappelijk

Secretariaat bij de aanvang van het werkjaar om een derde categorie te definiëren, met name de ondersteunende projecten. In deze categorie werden bijvoorbeeld de projecten 'Technology Assessment, duurzame ontwikkeling en ethische toetsing', 'Technologische innovatie en technology assessment' als de 'Participatory Methods Toolkit' ondergebracht. Wat betreft de inhoudelijke invulling van het jaarwerkplan, maakt deze naamsverandering geen verschil, en verder in dit jaarverslag wordt dus niet meer gerefereerd naar deze organisatorisch kwestie.

2.1. HET PROGRAMMA 'ENERGIE EN KLIMAAT: DEBAT IN VLAANDEREN'

"De onderzoeksprojecten met als thema energie en klimaat vormen samen één programma. Dat bekijkt, vanuit het perspectief van samenleving en technologie, de inspiratie van het Vlaamse Klimaatbeleidsplan en de engagementen gevraagd door het Kyoto-protocol.

Het huidige Vlaamse Klimaatbeleidsplan 2002-2005 vormt de eerste bouwsteen van een geïntegreerd beleid. Het bevat maatregelen om tegen 2005 de uitstoot van broeikasgassen te beperken tot het niveau van het referentiejaar 1990. Aangezien België beloofd heeft om de uitstoot in de periode 2008-2012 met 7,5 % te verminderen t.o.v. 1990, zal Vlaanderen ook daarna de uitstoot van broeikasgassen nog verder moeten reduceren." (Jaarwerkplan 2003-2004)

2.1.1. De situering van de projecten

De projecten 'Energie & klimaat: debat in Vlaanderen' staan op zich, maar ze zijn tegelijk gesitueerd binnen een bredere inhoudelijke context. Samen vormen ze een geheel.

In het jaarwerkplan 2003 – 2004 konden vanzelfsprekend slechts een beperkt aantal aspecten van deze zeer omvangrijke en complexe problematiek opgenomen worden. Om de samenhang en de context van deze projecten te begrijpen, is het nodig om dieper in te gaan op hun ontstaansgeschiedenis.

2.1.1.1. De Raden van Bestuur van mei en juni 2003

Bij het voorbereiden van het jaarwerkplan 2003 – 2004 bleek dat het viWTA bijna vijftig suggesties had gekregen voor technologisch aspectenonderzoek in het domein van energie en klimaat. Tijdens een eerste bespreking van deze suggesties n.a.v. de vergadering van 22 mei 2003, heeft de Raad van Bestuur van het viWTA gevraagd om deze suggesties te toetsen aan een aantal criteria. Deze toetsing had de bedoeling de Raad te helpen bij het selecteren van een beperkt maar evenwichtig aantal suggesties, alvorens die tot projectvoorstellen te laten uitwerken door het Wetenschappelijk Secretariaat.

Een eerste verzameling criteria had betrekking op algemene inhoudelijke aspecten, zoals het controversiële karakter van het thema op wetenschappelijk en maatschappelijk vlak. Voor deze verzameling criteria kregen de suggesties de quotering 'hoog' of 'laag'. Aanvullend werd de vraag gesteld of de maatschappelijke impact die het thema van de suggestie zou kunnen hebben, gekend en geëxpliciteerd was. Indien niet, werd de vraag gesteld of deze impact nog verder onderzocht moest worden.

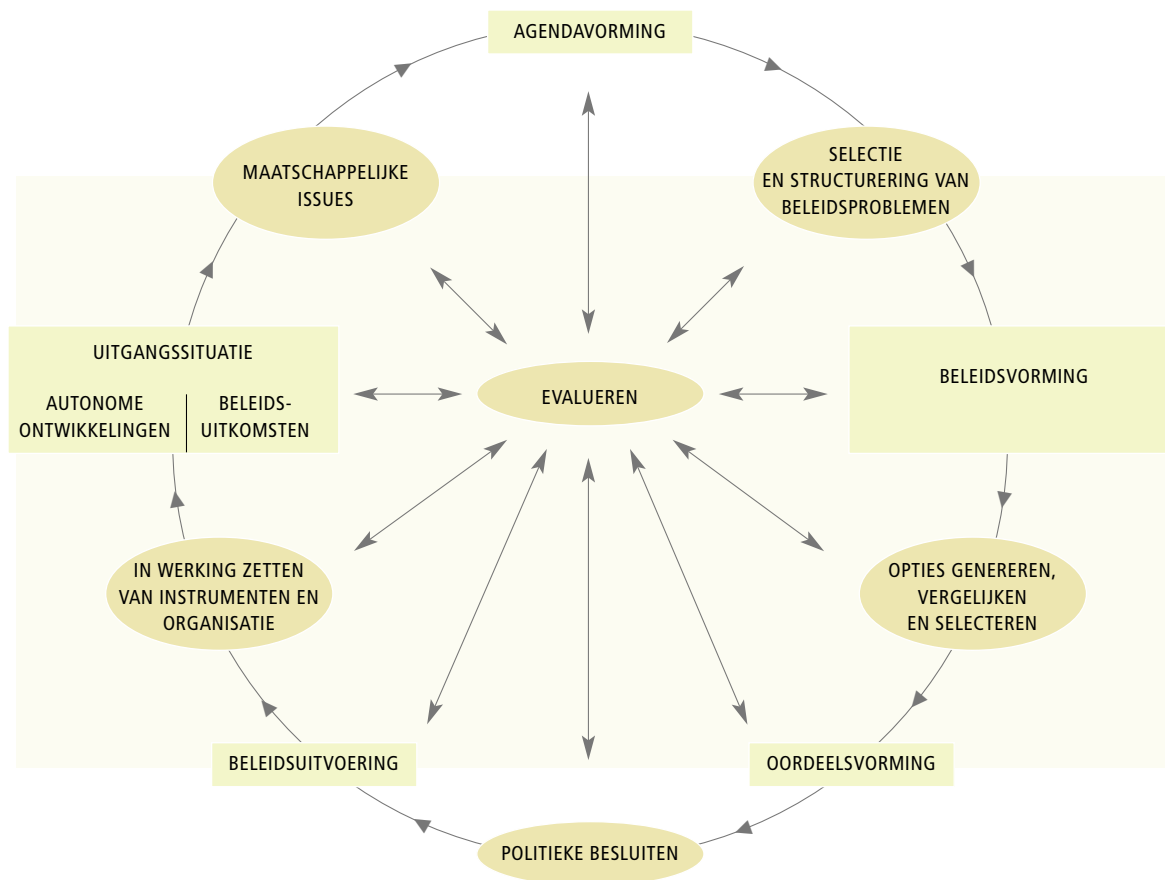
Een tweede groep criteria schetste de plaats van de suggesties in de beleidscyclus. Deze beleidscyclus werd ontleend aan het document 'De beleidsprocesketen', dat hoorde bij een gastcollege van prof. Pieter Leroy op 7 november 2002.

De suggesties konden de volgende vijf posities innemen:

- Binnen de visievorming rond maatschappelijke aandachtspunten.
- Binnen de selectie en de structurering van beleidsproblemen.
- Binnen het genereren, vergelijken en selecteren van de beleidsopties.
- Binnen de politieke besluiten.
- Binnen het in werking zetten van instrumenten en organisaties.

Op de onderstaande figuur worden deze posities in de beleidscyclus aangeduid.

De derde verzameling criteria bestond uit vijf toetsstenen die verband hadden met het energiegebruik. Van elke suggestie werd beslist of ze sterk, matig dan wel zwak gekoppeld kon worden aan deze toetsstenen.

Concreet ging het om de volgende lijst:

- Het beperken van de vraag.
- Het verhogen van de efficiëntie.
- De duurzaamheid van het aandeel in de energievoorziening.
- In hoeverre werd bijgedragen aan de optimalisatie van een energiesysteem.
- In hoeverre her-ontwikkeling ('re-engineering') of functie-innovatie een rol speelden.

Van een aantal suggesties werd beslist dat één of meer toetsstenen niet van toepassing waren.

De vierde verzameling criteria toetste de relevantie van de suggesties voor de missie van het viWTA. Enerzijds werd gekeken naar de technologische component, d.w.z. de eventuele impact van de bedoelde wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen op de samenleving. Anderzijds werd aandacht besteed aan de mogelijke meerwaarde voor het Vlaams Parlement en aan de beleidsrelevantie op korte, middellange en lange termijn. Daarbij werden de visievorming, de eventuele input voor het decreetgevende werk en de mogelijkheid om de bevolking te betrekken bij een maatschappelijk debat, overwogen.

2.1.1.2. De teamdagen

Tijdens de teamdagen van het viWTA in Zoersel, aan het einde van augustus 2003, heeft het Wetenschappelijk Secretariaat dan een aantal projectvoorstellen uitgewerkt. Het vertrekpunt van deze projectvoorstellen bestond uit 28 suggesties, die werden geselecteerd aan de hand van de vier verzamelingen criteria. Deze suggesties werden op hun beurt gegroepeerd in zes inhoudelijke clusters. De onderstaande lijst geeft een overzicht van deze clusters. De suggesties zijn zeer kort omschreven.

CLUSTER 'ENERGIE, RUIMTELIJKE PLANNING & TOOLS VRAAGVERMINDERING':

- Ruimtelijke ordening en energievraag
- Duurzame synergieën
- Energieprestatie gebouwen
- Productlabels
- Integrale energiezorg
- Energieconvenant industrie

CLUSTER 'KWALITATIEVE DETERMINANTEN ENERGIEGEBRUIK':

- Energiebewustzijn
- Focusgroep energie
- Rationeel energiegebruik
- Milieu en bevolking

CLUSTER 'NIEUWE EN HERNIEUWBARE ENERGIE & TECHNOLOGIE':

- Marktaandeel hernieuwbare energie
- Windturbines
- Windmolens
- Biomassa
- Biofuels

CLUSTER 'KLIMAATBELEID EN ECONOMISCHE TOOLS':

- Post-Kyoto
- Kyoto en verder
- Ecologische schuld
- Emissierechten
- Ethiek emissierechten
- Ondergrondse opslag

CLUSTER 'ENERGIESYSTEEM EN TECHNOLOGIEVRAAG':

- Waterstof als energievectoor
- Maatschappelijke acceptatie waterstof
- Waterstofeconomie foresight

CLUSTER 'SYSTEEMBENADERING EN ENERGIEVOORZIENINGSZEKERHEID, KERNENERGIE & GELIBERALISEERDE ENERGIEMARKT':

- Systeembenadering
- Energievoorzieningszekerheid
- Kernenergie discussie op herhaling
- Liberalisering energiemarkt

Op basis van deze clusters heeft het Wetenschappelijk Secretariaat uiteindelijk acht projectvoorstellen geformuleerd, met een onderwerp, een actiemiddel, de nodige menskracht en een begroting. Deze voorstellen werden opgenomen in het jaarwerkplan 2003-2004, en dat werd in september en oktober 2003 door de Raad van Bestuur besproken.

2.1.1.3. De Raden van Bestuur van september en oktober 2003

De Raad van Bestuur gaf zijn fiat aan het onderdeel 'Energie en klimaat: debat in Vlaanderen' van het jaarwerkplan 2003-2004. Voor vijf onderzoeksoopdrachten werd een openbare aanbesteding uitgeschreven: 'Bouwen, wonen en energie', 'Focus op mens en energie', 'Is er plaats voor hernieuwbare energie in Vlaanderen?', 'Toekomstverkenning energiesysteem Vlaanderen 2050' en 'Kernenergie en maatschappelijk debat'.

Een meer gedetailleerde beschrijving van deze onderzoeksoopdrachten volgt verder in dit jaarverslag. Twee opmerkingen moeten hier evenwel worden gemaakt. Bij het uitschrijven van het lastenboek van 'Focus op mens en energie' kreeg dit project de naam 'Determinanten huishoudelijk energiegebruik'. Het is deze naam die verder in dit jaarverslag zal worden gebruikt. Bovendien beslaat het hele project over de toekomstverkenning meerdere jaren. In dit jaarverslag is het opstarten beschreven. De naam die verder wordt gebruikt is dus 'Eerste fase toekomstverkenning energiesysteem – Vlaanderen 2050'.

Al deze projecten moeten voltooid zijn aan het einde van september 2004. Om de wetenschappelijkheid te waarborgen, heeft de Raad van Bestuur gevraagd om het wetenschappelijk eindrapport aan een 'peer review' te onderwerpen, alvorens de resultaten te verspreiden.

Voor twee andere projecten werd een aanpak voorgesteld zonder openbare aanbesteding. Het project 'Biomassa' is het onderwerp van het eindwerk van een laatstejaars uit het hoger onderwijs. 'Een ethische lezing van het Kyoto-protocol' werd ingevuld als een lezingenreeks met bijhorende essaybundel.

Het achtste projectvoorstel van het Wetenschappelijk Secretariaat van het vITWA, 'Waterstof en maatschappelijke aanvaarding', werd beperkt tot een monitoring-opdracht.

De volgende tabel, waarin de projecten verspreid werden over zes subdomeinen (afgeleid van de zes clusters), maakt hun onderlinge samenhang zichtbaar. In deze tabel worden voor elke cluster vier niveaus van verantwoordelijkheid onderscheiden:

- Het microniveau, zijnde het niveau van de individuele verantwoordelijkheid. Gezinnen en individuele bedrijven bevinden zich op dit niveau.
- Het mesoniveau, zijnde het grensgebied tussen de individuele en de collectieve verantwoordelijkheid. Buurten, gemeenten en intercommunales zijn op dit niveau actief.
- Het macroniveau, zijnde het niveau van de collectieve verantwoordelijkheid. Dit niveau is regionaal of nationaal.
- Het supranationale niveau, zijnde het niveau waarop eventuele acties gevolgen zijn van een systematische of paradigmatische verschuiving inzake technologie.

	MICRONIVEAU	MESONIVEAU	MACRONIVEAU	SUPRANATIONAAL NIVEAU	
Energie, ruimtelijke planning & tools vraagvermindering		Bouwen, wonen en energie			
Kwalitatieve determinanten energiegebruik		Determinanten huishoudelijk energiegebruik			
Nieuwe en hernieuwbare energie & technologie		Is er plaats voor hernieuwbare energie in Vlaanderen?	Biomassa		
Klimaatbeleid en vereisten Kyoto – economische tools			Een ethische lezing van het Kyoto-protocol	Energiesysteem Vlaanderen 2050 (Post-Kyoto- eisen)	
Kernenergie, energiemarkt en energievoorzieningszekerheid			Kernenergie en maatschappelijk debat	Bijdrage aan Energiesysteem Vlaanderen 2050 (systeem- benadering en energie-voorzienings-zekerheid)	
Energiesysteem en technologievraag			Waterstof en maatschappelijke aanvaarding	Bijdrage aan Energiesysteem Vlaanderen 2050 (inclusief de waterstof-economie-foresight)	
					ENERGIESYSTEEM VLAANDEREN 2050

2.1.1.4. De aanbesteding

In het begin van november 2003 zijn de lastenboeken uitgestuurd voor de onderzoeksopdrachten die horen bij de vijf hoger vermelde projectvoorstellen (Ref. INL/viWTA/03/A118, bestek voor onderaanneming van diensten).

Bij de organisaties die werden aangeschreven hoorden onder meer:

- Het Energiel Instituut (EI) van de KULeuven.
- De Universiteit Gent (UGent).
- Het Studiecentrum voor Technologie, Energie en Milieu (STEM) van de Universiteit Antwerpen (UA).
- Het Department of Chemical Engineering (CHIS) van de VUB.
- De onderzoeksafdeling Innoveren en renoveren van de Vlaamse instelling voor technologisch onderzoek (Vito).
- Het Studiecentrum voor Kernenergie – Centre d’Etudes Nucléaires (SCK·CEN).
- Het departement Bouwfysica en Uitrustingen van het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB).
- De Universiteit Utrecht en het Utrecht Centrum voor Energie-onderzoek (UCE) in Nederland.

Bij het afsluiten van de inschrijvingstermijn, op 2 december 2003, had het viWTA tien inschrijvingen ontvangen voor deze onderzoeksopdrachten.

2.1.1.5. De Raad van Bestuur van december 2003

In de loop van de maand december 2003 heeft de Raad van Bestuur zijn goedkeuring gegeven aan de volgende gunningen:

- ‘Bouwen, wonen en energie’ werd gegund aan 3E adviesbureau, met medewerking van de afdeling Bouwfysica van de KULeuven, WTCB (Dienst Ontwikkeling) en de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst Sint-Lucas Brussel-Gent (WenK).

- 'Determinanten huishoudelijk energiegebruik' werd gegund aan UA-STEM.
- 'Is er plaats voor hernieuwbare energie in Vlaanderen?' werd gegund aan ODE Vlaanderen, met medewerking van Vito en 3E adviesbureau.
- 'Eerste fase toekomstverkenning energiesysteem - Vlaanderen 2050' werd gegund aan Vito met medewerking van 3E adviesbureau.
- 'Kernenergie en maatschappelijk debat' werd gegund aan SCK•CEN PISA, met medewerking van de vakgroep Menselijke Ecologie (MEKO) van de VUB.

Op 19 december 2003 heeft de Directie Infrastructuur en Logistiek van het Vlaams Parlement aan de verantwoordelijke van elk consortium de bestelbon voor de respectieve opdracht opgestuurd.

2.1.1.6. De start en de omkadering

Alle projectteams zijn sinds het midden van januari of het begin van februari 2004 aan de slag. Na de eerste werkvergaderingen met elk consortium in de loop van januari 2004, zijn de technische bijlagen opgesteld met daarin de aanpak, het werkprogramma en de mijlpalen. Dit document is als annex van de overeenkomst met het viWTA ter ondertekening opgestuurd.

In februari of maart hebben alle teams een startvergadering met hun respectieve begeleidingscommissies bijgewoond. Op deze vergaderingen heeft ieder projectteam zijn aanpak, timing en methodologie ter discussie voorgelegd.

De begeleidingscommissies bestaan uit acht tot twaalf personen. Aan hen wordt gevraagd om de evolutie van een project van naderbij te volgen, en indien nodig aan te geven waar kan worden bijgestuurd. Ook de voorlopige versies van de tussentijdse rapporten en de opbouw van het eindrapport moeten ter beoordeling aan de begeleidingscommissies worden voorgelegd.

Een voorlopige versie van de eindrapporten moet in het begin van juli 2004 beschikbaar zijn. Er is dus nog hooguit tijd voor één of twee bijeenkomsten van de begeleidingscommissies, tenzij de leden ervoor kiezen om hun werkzaamheden met een schriftelijke procedure af te handelen.

2.1.1.7. Overleg

Op 2 april 2004 had er een halfweg-vergadering ('mid-term meeting') plaats, waarop alle onderzoeksconsortia aanwezig zullen zijn. Ieder team moet een vooruitgangsrapport voorleggen. De projectteams kunnen dan ook onderling ervaring en informatie uitwisselen.

Het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie ANRE heeft aan de projectteams die actief zijn in het domein van de energiebesparing of de hernieuwbare energie, de ruwe data overgemaakt van de enquêtes die in 1999, 2001 en 2003 bij de Vlaamse gezinnen werden gehouden.

Aan het einde van mei of in het begin van juni 2004 moet de structuur van de eindrapporten aan de begeleidingscommissies worden voorgelegd. Een voorlopig rapport moet in de eerste week van juli 2004 klaar zijn voor een 'peer review'. In de maand september kunnen eventuele aanvullingen aan de rapporten worden toegevoegd.

Contractueel is overeengekomen dat de onderzoeksteam een actieve bijdrage zullen leveren aan de verspreiding van de resultaten, ook als deze plaatsheeft na september 2004.

2.1.1.8. De verwachte resultaten van de onderzoeksprojecten

HET STANDAARDPAKKET VOOR DE PUBLICATIES

De output van de onderzoeksteams is in belangrijke mate gestandaardiseerd, en moet aan een aantal eisen voldoen. De volgende elementen moeten aanwezig zijn:

- Een wetenschappelijk rapport met bijlagen, gericht op kennisverbreding en vooral bestemd voor een publiek van wetenschappers en beleidsadviseurs. Deze tekst moet gebaseerd zijn op een uitgebreide literatuurstudie, op interviews en op eigen theorievorming. Het wetenschappelijke karakter moet duidelijk blijken uit de referenties, de gestructureerde en methodologische opbouw en de heldere conclusies en aanbevelingen.
- Een meer laagdrempelige tekst van acht à tien bladzijden, die op de eerste plaats bedoeld is voor politici en beleidsuitvoerders. In deze tekst moeten talrijke illustraties en voorbeelden uit de algemene wetenschappelijke en technologische literatuur verwerkt zijn.
- Een managementsamenvatting van één bladzijde die beide voorgaande teksten samenvat. Deze samenvatting moet bruikbaar zijn bij de aankondiging van een activiteit, als onderdeel van een viWTA-nieuwsbrief, op onze website,...

SPECIFIEKE BIJDAGEN

In het kader van de communicatiestrategie van het viWTA wordt van de verschillende onderzoeksteams ook een bijdrage verwacht die specifiek is voor de opdracht die hen is toegewezen.

- Voor 'Bouwen, wonen en energie' gaat het om het bekendmaken en verspreiden van de resultaten in een of meer workshops, die onder meer betrekking kunnen hebben op de presentatie van de resultaten en op beleidsadviezen.
- Voor het project 'Determinanten huishoudelijk energiegebruik' gaat het om de co-organisatie van focusgroepen en om een uitgebreide analyse van de bevindingen van die focusgroepen.
- Bij het project 'Is er plaats voor hernieuwbare energie in Vlaanderen?' wordt een markante inhoudelijke bijdrage verwacht aan een lezingenreeks, met als onderwerp de risicoperceptie en risicoacceptatie door de samenleving, en de participatie van de omwonenden bij de inplanting van grootschalige hernieuwbare-energie-installaties.
- Voor 'Kernenergie en maatschappelijk debat' gaat het om de deelname aan debatten met stakeholders en beleidsverantwoordelijken, eventueel in samenwerking met het Nederlandse Rathenau Instituut.

- Voor het project 'Eerste fase toekomstverkenning energiesysteem - Vlaanderen 2050' gaat het om de co-organisatie van workshops en een conferentie met stakeholders.

VERTALINGEN IN HET ENGELS

In het geval van een internationale publicatie van bepaalde artikels, zullen de teksten in het Engels vertaald moeten worden.

2.1.2. Gedetailleerde bespreking van de projecten

2.1.2.1. De projecten rond rationeel energiegebruik en energiebewustzijn

Rationeel energiegebruik en energiebewustzijn zijn twee basisvoorwaarden om de energie-intensiteit (of 'footprint') van een geïndustrialiseerde samenleving fors te kunnen reduceren. Het energiegebruik is een functie van de energiebehoefte, maar wordt tegelijk in sterke mate beïnvloed door een aantal externe factoren. Aanzetten tot rationeel energiegebruik (of REG) vraagt dus een vrij breed gamma van maatregelen, en de concrete invulling van het REG is voor iedere gebruiker of categorie anders. Toch wegen deze ingrepen te licht als de energiegebruikers hun attitude niet willen bijsturen.

2.1.2.1.1. Project 'Bouwen, wonen en energie'

"Hoe we onze wijken aanleggen en hoe we onze huizen bouwen, isoleren en verwarmen bepaalt in grote mate ons energiegebruik. Vrijstaande, afgelegen woningen gebruiken meer energie dan doordacht aangelegde woonparken. De woondichtheid heeft ook een invloed op andere aspecten van het energiegebruik, zoals bijvoorbeeld verplaatsingen. Deze studie onderzoekt hoe een andere stratenaanleg, bouwwijze, wijkontwikkeling en de verbetering van de energieprestatie van gebouwen kunnen bijdragen tot een zuiniger energiebeleid.

Dit project bekijkt het concept van wonen, werken en het bijhorend energiegebruik (verwarming, elektriciteit en vervoer). We houden ook rekening met de manier waarop bewoners hun energieverbruik inschatten.

Bij een doordachte vorm van ruimtelijke ordening moet het openbaar vervoer een cruciale plaats krijgen. Zo kan het bezit van privé-wagens beperkt worden. Als het stratenplan van een wijk doordacht getekend wordt, kan elke woning optimaal gebruik maken van warmte van de zon.

De studie gaat na hoe een beter beleid het energieverbruik van huishoudens en van de dienstensector kan beïnvloeden. Daarbij komen aspecten zoals energieprestatie en een goede ruimtelijke planning aan bod. Bij deze aanpak horen zowel voorbeelden als beleidsadviezen." (Jaarwerkplan 2003-2004)

Dit project is dus een studie van een 'ander concept' van wonen. Ook de bewonersperceptie en de appreciatie van de aanpak van de energieprestatie van gebouwen zal worden bestudeerd, evenals de mate waarin de bevolking bereid is om energiebewuster te gaan leven.

De studie zal een geïntegreerde visie omvatten waarin volgende aspecten aan bod komen:

- De ruimtelijke ordening heeft geleid tot een enorme spreiding van woningen en bedrijven, met als gevolg een niet-efficiënt gebruik van energie. Hoe kan men de energieproblematiek integreren in de ruimtelijke planning? Hoe zou men het verleden kunnen corrigeren?
- De zeer lange termijn waarop de infrastructuur en het daarbij behorend energiegebruik worden vastgelegd, heeft repercussies. De kosten van de openbare dienstverlening kunnen hoog oplopen, en eventuele drempels voor de implementatie van hernieuwbare energie kunnen bestendig worden.
- De economische efficiëntie kan verhoogd worden door een energievriendelijke ruimtelijke ordening. Maar wooncondities hebben ook een invloed op de maatschappelijke integratie van bewonersgroepen. Het betaalbaar en leefbaar houden van het wonen in steden wordt dus bestudeerd als een uitdaging voor de sociale architectuur.
- In dit project komen ook gevalstudies aan bod. Enerzijds als voorbeelden van wijkontwikkeling in samenwerking met de toekomstige bewoners, en anderzijds als voorbeelden van overleg met het bouwteam (bouwheer, architect, aannemer). Ook worden testcases bestudeerd van de invulling van woonuitbreidingsgebieden door socialewoningbouwmaatschappijen.

- Daarnaast zullen beleidssuggesties worden besproken om de inefficiëntie te ontmoedigen en efficiënte energiegebruikers te belonen.

PROJECTTEAM, ORGANISEREND COMITÉ EN BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Het projectteam bestaat uit: 3E adviesbureau, met medewerking van de afdeling Bouwfysica van de KULeuven, WTCB en de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst (WenK) Sint-Lucas Brussel-Gent. Concreet gaat het om:

- Geert Palmers, Xavier Meersseman en Werner Coppys (3E adviesbureau)
- Luk Vandaele (WTCB Dienst Ontwikkeling)
- Hugo Hens (KULeuven afdeling Bouwfysica)
- Bernard Vandermarcke en André Coene (WenK Sint-Lucas Brussel-Gent)

De begeleidingscommissie bestaat uit:

- Elke Van Der Linden (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie ANRE)
- Hubert David (MinaRaad, European Insulation Manufacturers Association EURIMA)
- Yves Van de Casteele, Sophie De Coninck (Centre d'études en aménagement du territoire CREAT, UCL)
- Gert Colliers (Bond van Vlaamse Architecten BVA)
- Dirk Knapen (Bond Beter Leefmilieu)
- Dirk Lauwers (IRIS Consulting)
- Stef Proost (KULeuven, Energy, Transport and Environment)

En misschien:

- Geert Wets (Steunpunt Mobiliteit)
- Bert Immers (KULeuven, Departement Bouwkunde)
- Philippe Van Wesenbeeck (UGent, Vakgroep Stedenbouw)
- een vertegenwoordiger van AMINAL (cel Mobiliteit of cel Klimaat)
- Johan Rutten (AEOLUS Milieu)

Het organiserend comité bestaat uit:

- Robert Voorhamme (lid van de Raad van Bestuur van het viWTA)
- Robby Berloznik (directeur van het viWTA)
- Donaat Cosaert (onderzoeker bij het viWTA)

2.1.2.1.2. Project 'Determinanten huishoudelijk energiegebruik'

"Ons huishoudelijk energiegebruik volgt een patroon waarvan we ons zelf niet bewust zijn. In dit project onderzoeken we wat ons energiegebruik bepaalt. Op basis daarvan kunnen we de doelmatigheid van campagnes en instrumenten bekijken. Het huishoudelijk energiegebruik biedt namelijk een enorm potentieel aan energiebesparing, dat echter vaak onbenut of onbekend is. Via focusgroepen en paneldiscussies proberen we deze keuzemomenten in het leven van alledag zuiverder in beeld te krijgen. Zo kunnen we de beleidsinstrumenten concreter afstellen.

In huishoudens kan heel wat energie bespaard worden. Dit potentieel wordt echter nauwelijks benut, omdat de bevolking onvoldoende energiebewust is. Technologie is dan ook maar een hulpmiddel voor een rationeel energiegebruik; energiebesparing lukt niet als de gebruikers zelf hun houding niet veranderen.

Het vooronderzoek analyseert modellen die het consumentengedrag helpen verklaren. Burgers weten immers het meest over hun eigen energiegebruik. Via focusgroepen of paneldiscussies wordt die knowhow verzameld.

Met de resultaten van dit onderzoek evalueren we de impact van beleidsinstrumenten. Deze conclusies komen ook aan bod in debatten tussen producenten van energie-efficiënte technologieën, aanbieders van energiediensten en het brede publiek." (Jaarwerkplan 2003-2004)

In het onderzoek moeten ten minste de volgende aspecten aan bod komen:

- De determinanten van het huishoudelijk energiegebruik moeten worden onderzocht. Dat onderzoek vraagt een analyse van de modellen die het gedrag verklaren, toegespitst op consumentengedrag, op het effect van campagnes, op de evaluatie van beleidsinstrumenten, en op het aanbod van energiediensten.

■ De resultaten van dit onderzoek moeten een integraal onderdeel vormen van de eindrapportering. Daarnaast moeten ze de basis vormen voor de voorbereiding van de focusgroepen.

■ Er moet ervaringskennis verzameld worden over de determinanten van het energiegebruik met de hulp van minimaal drie focusgroepen. Een goede mapping en een goede spreiding over de bevolking (stedelijk, landelijk, volgens leeftijd) en/of over de thema's (werk, school, mobiliteit,...) moeten hierbij nagestreefd worden.

■ Op basis van zowel de theoretische studie als de analyse van de resultaten van de focusgroepen dienen aanbevelingen voor het beleid geformuleerd te worden. Ook een evaluatie van bestaande beleidsinstrumenten kan een belangrijke meerwaarde van deze studie zijn. Cruciale vragen hierbij zijn of campagnes inspelen op de juiste determinanten en of verbeteringen mogelijk zijn.

PROJECTTEAM, ORGANISEREND COMITÉ EN BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Het projectteam bestaat uit STEM van de Universiteit Antwerpen. Concreet gaat het om Veronik Bongaerts, Johan Couder en Lieve Goorden (senior).

De begeleidingscommissie bestaat uit:

- Geert Flipts, Tine Tanghe (ANRE)
- Wouter Ulburghs (Factor 10 – Het Vlaams informatiepunt voor ecodesign van de OVAM)
- Erwin Mlecnik (Passiefhuis-Platform)
- Ingrid Vanhaevre (Director Strategic and Policy Development van het OIVO)
- René Bouwen (Faculteit Psychologie van de KULeuven)
- Griet Verbeeck (Afdeling Bouwfysica van de KULeuven; GBOU projectleider)
- Ivo Aerts (Bouwteams)

En misschien:

- Guido Claes (Interelectra, projectingenieur REG)
- Wim De Grootte (UGent)

Het organiserend comité bestaat uit:

- Ilse Loots (lid van de Raad van Bestuur van het viWTA)
- Robby Berloznik (directeur van het viWTA)
- Stef Steyaert (onderzoeker bij het viWTA)
- Donaat Cosaert (onderzoeker bij het viWTA)

2.1.2.2. De projecten rond nieuwe en hernieuwbare energie & technologie

Om een forse groei van het aandeel van de hernieuwbare energiebronnen te realiseren, zijn ondersteunende maatregelen nodig. De energiemarkt kan deze sprong niet alleen realiseren. Maar elke verschillende hernieuwbare energiebron vergt een specifieke set van beleidsmaatregelen. Die zijn afhankelijk van de technologische ontwikkeling. Waar men zit in het leerproces over de toename van het omzetvolume versus de daling in kostprijs is een tweede factor.

De Europese Unie stelt zich in de White Paper van 1997 tot streefdoel om in 2010 tot twaalf procent van de primaire energiebehoefte uit hernieuwbare energiebronnen te halen. Vlaanderen wil dat in 2010 zes procent van de elektriciteit uit hernieuwbare bronnen wordt gewonnen.

2.1.2.2.1. Project 'Is er plaats voor hernieuwbare energie in Vlaanderen?'

"De verschillende studies over mogelijkheden en belemmeringen voor hernieuwbare energie zijn niet altijd eensluidend. Naast de discussie over de technologische en economische mogelijkheden van hernieuwbare energie, staat ook de discussie over de wenselijkheid van dergelijke installaties hoog op de maatschappelijke agenda. Hoe kunnen we de bevolking warm maken voor een ruime verspreiding, en in welke gevallen is er geen aanvaarding ?

In dit project onderzoeken we niet-technologische drempels die de verspreiding van hernieuwbare energievormen in de weg staan. Een lezingenreeks met bijdragen over de inschatting en aanvaarding van risico's en over de participatie van omwonenden rondt de studie af.

Een literatuurstudie gaat na welke mogelijkheden hernieuwbare energiebronnen bieden voor energievoorziening en de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. Daarop volgt een analyse van de niet-technologische belemmeringen die een trendbreuk in de weg staan.

Grootschalige installaties voor hernieuwbare energie worden door omwonenden als hinderlijk beschouwd, zelfs als ze veraf liggen. In dit project gaan we na hoe omwonenden betrokken kunnen worden bij de inplanting van dergelijke installaties." (Jaarwerkplan 2003-2004)

De studie zal een geïntegreerde visie omvatten waarin volgende aspecten aan bod komen:

- Een overzicht van de potentieelstudies van de diverse hernieuwbare energiebronnen, en een methodologische onderbouw voor toekomstige potentieelstudies er als lacunes zouden worden vastgesteld.
- Een actualisering van onze kennis over de niet-technologische belemmeringen die de ruime verspreiding van hernieuwbare energiebronnen in de weg staan. Deze actualisering moet betrekking hebben op de bestaande technologieën, zoals zonnecollectoren, zonnecellen, windturbines en het gebruik van biogas, maar ook op eventuele toekomstige technologische doorbraken.
- De effecten van de liberalisering op de economische leefbaarheid van warmtekrachtkoppeling (WKK) en van groene stroom uit windenergie, fotovoltaïsche cellen en biomassa.
- Er moet een studie worden gemaakt om de krachtlijnen van een participatieve invulling aan te geven, met de bedoeling de betrokkenheid van omwonenden van een grootschalige hernieuwbare-energie-installatie in kaart te brengen.
- Er moeten praktijkstudies gemaakt worden van het succes of het falen van de introductie van grootschalige hernieuwbare-energie-technologieën.
- Er moeten bakens worden uitgezet voor het bereiken van de doelstelling in de Europese Unie gemiddeld twaalf procent van de energie uit hernieuwbare energiebronnen te halen.
- De studie moet een beleidsondersteunend en beleidsvoorbereidend luik bevatten.

PROJECTTEAM, ORGANISEREND COMITÉ EN BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Het projectteam bestaat uit de Organisatie voor Duurzame Energie Vlaanderen (ODE Vlaanderen), met medewerking van Vito en 3E adviesbureau.

Concreet gaat het om:

- Frank Snijders, Luk Vandaele (ODE Vlaanderen)
- Jo Neyens (ODE Vlaanderen, IMEC)
- Geert Palmers, Luc Dewilde (3E adviesbureau)
- Leen Govaerts, Nathalie Devriendt (Vito)
- Stijn Dierckx (laatstejaars aan de Technologische Hogeschool Groep T in Leuven, stagair bij het viWTA)

De begeleidingscommissie bestaat uit:

- Mark Draeck (ANRE)
- Peter Van Acker (OVAM)
- Johan Dierick (SPE)
- Jacques De Ruyck (VUB, vakgroep Werktuigkunde)
- een vertegenwoordiger van de MinaRaad

En misschien:

- een vertegenwoordiger van het Instituut voor Natuurbehoud
- een vertegenwoordiger van Agoria
- Felicien Wallays (BIOPOWER)
- Michel Huart (Association pour la promotion des energies renouvelables APERe)

Het organiserend comité bestaat uit:

- een nog aan te wijzen lid van de raad van bestuur van het viWTA
- Robby Berloznik (directeur van het viWTA)
- Donaat Cosaert (onderzoeker bij het viWTA)

2.1.2.2.2. Project 'Biomassa'

"In dit stageproject (afstudeerrichting industrieel ingenieur) wordt duidelijkheid geschapen in het kluwen van definities over "biomassa", de consequenties voor het beleid en het maatschappelijke draagvlak voor de verschillende opties. (...)

Extra aandacht is er voor de publieke aanvaarding van grootschalige toepassingen van hernieuwbare energie, meer specifiek biomassa. We gaan daarbij dieper in op de problematiek van de kennis van en houding tegenover technologie. Ten slotte illustreren we deze aspecten aan de hand van gevalstudies."
(Jaarwerkplan 2003-2004)

Concreet moet op volgende vragen een antwoord gezocht worden:

- Wat wordt als biomassa erkend in de verschillende lidstaten van de Europese Unie?
- Wat zijn de criteria om een energiebron duurzaam te noemen?
- Hoe staat het met de beschikbaarheid van de verschillende soorten biomassa?

Daarnaast moeten de beleidsopties bestudeerd worden. Hoe gaat het beleid als regelgever om met biomassa (vergunningen, ondersteuning, ...)? Hoe kan biomassa kaderen in het beleid? Kan biomassa een bijdrage leveren aan de Kyoto-verplichtingen en aan het klimaatbeleidsplan? De volgende onderwerpen moeten aan bod komen:

- De problematiek van de CO₂-neutraliteit van biomassa.
- De problematiek van de 'sinks' (bijvoorbeeld bossen).
- Voor welke soorten biomassa kunnen van groenestroomcertificaten uitgereikt worden?

Vervolgens moeten de acceptatie en de perceptie bestudeerd worden. Een belangrijk aspect is de kloof tussen leken en deskundigen inzake risicoperceptie. Door literatuuronderzoek moet een overzicht verkregen worden van de kennis van en de attitudes tegenover technologieën, toegespitst op de aanwending van biomassa.

Tenslotte moeten praktijkgevallen uit binnen- en buitenland bestudeerd worden. Het doel is een beperkte studie van de publieke aanvaarding van grootschalige toepassingen van hernieuwbare energie. Deze studie moet als illustratie van de vorige hoofdstukken kunnen dienen. Definities moeten worden afgebakend, en de beleidsinvulling en de problematiek van acceptatie moeten worden onderzocht.

PROMOTOR, STUDENT, CO-PROMOTOR

De promotor van het eindwerk in kwestie is Ingrid Ilsbroux, docent aan de Technologische Hogeschool Groep T in Leuven. De student die het project uitvoert is Stijn Dierckx, en zijn copromotor is Donaat Cosaert (onderzoeker bij het viWTA).

2.1.2.3. Project 'Kernenergie en maatschappelijk debat'

De achtergrond van het project is de regeringsbeslissing om kerncentrales na 40 jaar dienst niet te vervangen (in de periode 2015-25). Verder willen we nagaan wat de mogelijke toekomst van de nucleaire brandstofcyclus is.

Versillende technologische en maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden de wijze waarop het kernenergie-debat nu wordt gevoerd. Actuele invalshoeken zijn de Kyoto-doelstellingen en de klimaatproblematiek, en de liberalisering van de Europese energiemarkten. Omdat kernenergie een controversiële technologie is, wil het Rathenau Instituut (NL) het kernenergie-debat uit de jaren '70 en '80 in kaart brengen. Hun project wil beschrijven welke feiten en argumenten op dit moment, onder invloed van bovengenoemde technologische en maatschappelijke veranderingen, een rol spelen.

Het viWTA wil aansluiten bij dit Nederlands onderzoek en het actualiseren door ook in Vlaanderen de discussie in kaart te brengen. Deze resultaten kunnen gebruikt worden in een gemeenschappelijk debat, in eerste instantie voor deskundigen en belanghebbenden.

De opdracht omvat een literatuurstudie en eventueel een bevraging van sleutelfiguren rond het thema 'kernenergie'. We analyseren de krachtlijnen van het maatschappelijk debat en de besluitvorming. We vol-

gen het debat vanaf de invoering van de nucleaire elektriciteit tot het besluit van afbouw."
(Jaarwerkplan 2003-2004)

Intussen heeft het Rathenau Instituut aan het adviesbureau CE uit Delft gevraagd een verkenning uit te voeren. Het rapport zal door het Instituut in het begin van april 2004 aangeboden worden aan de Nederlandse Tweede Kamer, net voor de Nederlandse ingenieursvereniging KIVI een bijeenkomst over kernenergie organiseert waarin ook de rol van de overheid in een liberale markt aan de orde komt. Deze publicatie zal naar de pers en naar de leden van het werkveld worden gestuurd. Het Rathenau Instituut zal in dit rapport ondermeer zijn bezorgdheid uiten over het idee dat een projectontwikkelaar een kerncentrale zou bouwen.

In dit project van het viWTA staan de volgende elementen centraal:

- De sociale kaart van de stakeholders.
- De evolutie van de standpunten van de stakeholders.
- De historische situering van de contestatiebeweging en haar evolutie.
- De rol van de overheid (het vergunningenbeleid, de organisatie van het toezicht op de gehele splijtstofcyclus, het wetenschappelijk onderzoek) en de overheidsorganen (het onderzoekscentrum SCK·CEN, het Controlecomité voor Gas en Elektriciteit...).

Vervolgens moeten de resultaten tijdens debatten aan stakeholders en beleidsverantwoordelijken worden voorgelegd.

Deze resultaten zullen dan worden ingebracht in een gemeenschappelijk debat, dat in eerste instantie bedoeld is voor deskundigen en stakeholders. Als het praktisch mogelijk is om gezamenlijke Belgisch-Nederlandse debatten te organiseren, zal dat overwogen worden. De concrete invullingen van beide projecten zal hieromtrent uitsluitel geven.

PROJECTTEAM, ORGANISEREND COMITÉ EN BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Het projectteam bestaat uit SCK·CEN PISA, met medewerking van de vakgroep Menselijke Ecologie (MEKO) van de VUB.

Concreet gaat het om:

- Gaston Meskens, Erik Laes (SCK·CEN PISA)
- Gilbert Eggermont (SCK·CEN, VUB), senior.
- Luk Hens (senior), Lakshmi Chayapathi (vakgroep MEKO van de VUB)

De begeleidingscommissie bestaat uit:

- Ira van Keulen (Rathenau Instituut, Nederland)
- Gert Goeminne (CDO-UGent)
- Aviel Verbruggen, Lieve Goorden (UA-STEM)
- Elie Stubbe (voorheen Tractebel)
- Jef Turf (journalist)
- Paul De Meester (emeritus KULeuven, Departement Metaalkunde en Toegepaste Metaalkunde).
- Erik Buyst (Onderzoeksgroep Kwantitatieve Economische Geschiedenis KULeuven)
- Dirk Knapen (Bond Beter Leefmilieu – Energie)

En misschien:

- Rudi Torfs (ex-medewerker van het Europese project 'Externe'.)
- Stan Uelens (ex-woordvoerder Electrabel)

Het organiserend comité bestaat uit:

- Eloi Glorieux (lid van de Raad van Bestuur van het viWTA)
- Robby Berloznik (directeur viWTA)
- Donaat Cosaert (onderzoeker viWTA)

2.1.2.4. Project 'Eerste fase toekomstverkenning energiesysteem - Vlaanderen 2050'

"Een klimaatbeleid vereist naast onmiddellijk toepasbare ingrepen ook een visie op de lange termijn. Welke nieuwe energiebronnen dienen zich aan, wat zijn de mogelijkheden en risico's en hoe spelen we hierop in? Deze onzekerheden worden het best aangepakt door een multidisciplinaire toekomstverkenning (foresight). Hierbij ontwikkelen we toekomstvisies voor een systeembenadering van energie in een geïndustrialiseerde omgeving zoals Vlaanderen anno 2050. In 2003-2004 voeren we een verkennende studie naar het huidige energiesysteem uit.

De formulering van een klimaatbeleid vereist naast doelstellingen en maatregelen op de korte termijn, ook een visie op lange termijn. In de nabije toekomst zal er een trendbreuk t.o.v. de energievoorziening in de voorbije decennia moeten plaatsvinden. Er zal niet langer sprake zijn van dominante energiebronnen (bijvoorbeeld aardolie), maar het aanbod zal bestaan uit een mix van vele deeloplossingen met elk slechts een beperkte bijdrage.

Uitgaande van de drie onzekerheden i.v.m. de toekomst van het energiesysteem (klimaatprognoses, energievoorzieningszekerheid en nieuwe technologieën) wordt een systematische benadering van de energievoorziening voor een geïndustrialiseerde regio in 2050 (Vlaanderen, Noordwest-Europa) opgezet. Deze toekomstverkenning gaat uit van een halvering van de uitstoot van broeikasgassen. Dat kan door de vraag te verminderen, door het aandeel van fossiele brandstoffen te reduceren en door hernieuwbare energie en nieuwe technologieën in het aanbod op te nemen.

In dit project zal een toekomstverkenning (foresight) worden uitgevoerd om visies te ontwikkelen op het energiesysteem van Vlaanderen in 2050. Dit systeem moet tegemoetkomen aan de post-Kyoto uitdagingen in 2050 (einde van de fossiele brandstoffen). Het betreft een meerjarig project dat in drie fasen wordt uitgevoerd. Tijdens het werkingsjaar 2003-2004 wordt de eerste fase (pre-foresight) uitgevoerd. Deze bestaat uit een verkennende studie over het energiesysteem in Vlaanderen. De studie brengt de actoren in kaart en bepaalt de thema's." (Jaarwerkplan 2003-2004)

De stabilisatie van de hoeveelheid broeikasgassen in de dampkring vergt een koerswijziging in het beleid. De uitstoot moet immers fors worden gereduceerd, en dat vraagt aangehouden inspanningen. Volgens het Intergovernmental Panel on Climate Change IPCC moet de uitstoot van broeikasgassen in 2050 gehalveerd zijn ten aanzien van het referentiejaar 1990.

Deze studieopdracht omvat de volgende aspecten:

- Een overzicht en een beschrijving van het energiesysteem in Vlaanderen, bekeken vanuit een systeembenadering. Een sociale kaart moet worden opgesteld, een analyse van de posities en de zienswijzen van de stakeholders moet worden uitgevoerd, en de connecties en afhankelijkheden van de verschillende bevoegdheidsniveaus moeten worden bestudeerd. Daarnaast moet een overzicht worden opgesteld van de buitenlandse verkenningsinitiatieven ter zake, met een nadruk op de aspecten van het energiebeleid.

■ Tevens moet een overzicht worden gemaakt van alle gelijkaardige verkenningen van het toekomstige energiebeleid. Een interactief proces moet worden gestart, waarin gepeild moet worden naar de belangrijkste thema's die opduiken bij het nadenken over de toekomst van het energiesysteem in Vlaanderen. Deze informatie zal als basis dienen voor het vervolg van het project.

■ Volgens nog vast te leggen criteria moet op basis van de sociale kaart een lijst worden samengesteld van de mogelijke deelnemers aan het foresight-proces (dat de rest van de eerste fase van dit project vormt, en ook de volgende fasen omvat).

■ Bij de uitvoering van de opdracht hoort de inhoudelijke ondersteuning bij het organiseren van één of meer workshops met experts over de bepaling van de onderzoeksthema's van het tweede en het derde werkjaar.

■ Inhoudelijke ondersteuning moet worden verleend bij het organiseren van een conferentie met stakeholders. Zij moeten de voorgestelde onderzoeksthema's bespreken en ze ordenen in clusters, waaruit de centrale onderzoeksthema's van het volledige verkenningsproces afgeleid zullen worden.

PROJECTTEAM, ORGANISEREND COMITÉ EN BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Het projectteam bestaat uit het Vito met medewerking van 3E adviesbureau.

Concreet gaat het om:

- Dirk De Keuleneere, Adwin Martens, Sara Verbeiren, Walther Van Aerschot, Kristien Aernouts (Vito)
- Geert Palmers, Geert Dooms (3E adviesbureau)

De begeleidingscommissie bestaat uit:

- Luc Van Nuffel (Beroepsfederatie van de Producenten en Verdelers van Elektriciteit in België)
- Tom Willems (studiedienst ACV)
- Kathleen Mariën (Voka – Vlaams Economisch Verbond)
- Peter De Smedt (afdeling Omgevingsanalyse van de Administratie Planning en Statistiek APS)

- Hubert Van den Bergh (Verficiatiebureau Benchmarking Vlaanderen VBBV)
- Annemie Bollen (SERV)
- Jo Neyens (ODE Vlaanderen)
- Ronnie Belmans (EnergieInstituut KULeuven)

En misschien:

- Wilfried Bieseeman (ANRE)
- Anne Panneels (studiedienst ABVV)
- een vertegenwoordiger van Arbeid en Milieu vzw.
- een vertegenwoordiger van de MinaRaad
- een vertegenwoordiger van de Bond Beter Leefmilieu

Het organiserend comité bestaat uit:

- Bernard Mazijn (lid van de Raad van Bestuur van viWTA)
- Robby Berloznik (directeur van het viWTA)
- Donaat Cosaert (onderzoeker bij het viWTA)

2.1.2.5. Project 'Een ethische lezing van het Kyoto-protocol'

"Eén van de elementen uit de akkoorden van Kyoto zijn de "flexibele mechanismen" zoals het kopen van schone lucht. Men kan zich afvragen of dergelijke handel wel ethisch verantwoord is. Bovendien speelt in de post-Kyoto besprekingen ook de 'historische ecologische schuld' van de geïndustrialiseerde wereld tegenover de ontwikkelingslanden mee. Via een bevraging van vier gereputeerde denkers en een essaybundel wil viWTA hier het debat onderbouwen en voeden.

Het Vlaams Klimaatbeleidsplan omvat maatregelen om de uitstoot van 'broeikasgassen' te verminderen. Hiermee wil Vlaanderen voldoen aan de internationale engagementen in het kader van het Klimaatverdrag. Het Kyoto-protocol voorziet in 'flexibele mechanismen': verhandelbare emissierechten, gezamenlijke tenuitvoerbrenging (Joint Implementation) en het mechanisme voor schone ontwikkeling (Clean Development Mechanism). Maar zijn oplossingen waarbij het rechtstreekse verband met eigen inspanningen verdwijnt, wel ethisch te verantwoorden?

Een ander aspect is het concept van de 'ecologische schuld': de historische verantwoordelijkheid van de industrielanden t.o.v. de ontwikkelingslanden vanwege uitbuiting, roofbouw, vervuiling en culturele overheersing. Dit concept zal in de volgende (post-Kyoto) ronde centraal staan.

Om het debat over deze ethische kwesties te onderbouwen laat het viWTA vier gereputeerde denkers in een lezing hun standpunt uiteenzetten." (Jaarwerkplan 2003-2004)

Dit project is tijdens de concrete uitvoering gegroeid. In plaats van vier, laat het viWTA nu zes mensen aan het woord. Etienne Vermeersch heeft de rol van ankerpersoon voor dit project aanvaard. Hij zal de zes lunchlezingen inleiden, de debatten modereren, en het boek samenstellen dat de essays zal bundelen. Bovendien zal hij de sprekers, met hun verschillende achtergronden en invalshoeken, situeren in de Vlaamse politieke context.

De volgende sprekers zullen elk op een maandelijkse lunchlezing aan het woord zijn:

- Jozef Keulartz, ethicus (Universiteit Wageningen)
- Florentin Krause, Energy-Climate Researcher (IPSEP, California)
- Riccardo Petrella, voormalig directeur FAST, Europese Commissie (UCL)
- Wolfgang Sachs (Wuppertal Instituut voor Energie, Klimaat en Milieu)
- Raoul Weiler, Club van Rome-internationaal, ethicus (KULeuven)
- Hub Zwart, ethicus (Universiteit Nijmegen)

In overleg met Etienne Vermeersch, Freddy Mortier en het Dagelijks Bestuur werd besloten de lezingen te programmeren in het najaar 2004 en het voorjaar 2005, op zes dinsdagmiddagen in De Schelp. De datums zijn 12 oktober, 9 november en 14 december 2004, en 11 januari, 8 februari en 8 maart 2005.

2.2. HET PROGRAMMA 'LEVENSWETENSCHAPPEN'

2.2.1. Het project 'Het menselijk brein ter discussie'

"In dit internationaal project zal een consortium van verschillende Europese instituten (waaronder viWTA en de Koning Boudewijnstichting) samen publiekforums organiseren over één gemeenschappelijk thema. Nieuwe technologieën die ingrijpen op de menselijke hersenen slechts bij een kleine groep wetenschappers

bekend. Toch gaan ze ons allemaal aan. Deze nieuwe "hersentechnologie" raakt de kern van onze menselijkheid. Ben ik nog wel dezelfde persoon als ik onder invloed van medicijnen of implantaten handel? Wie weet wat over mijn gedachten? Wat met onze privacy? En zal iedereen op dezelfde wijze beroep kunnen doen op de zegeningen van de technologie? Het viWTA wil peilen naar de bekommernissen van de bevolking.

Het eerste publieksforum van het viWTA handelde over genetisch gewijzigd voedsel. Dit forum vormde een succesvolle ervaring met participatieve Technology Assessment in Vlaanderen. Samen met acht Europese partners richtte het viWTA op initiatief van de Koning Boudewijnstichting een consortium op. Dit consortium wil de publieksparticipatie op landelijk én op Europees vlak structureren en te organiseren.

De publiekspanels zullen afwisselend landelijk en samen in Brussel samenkomen. Het eerste thema vormen de nieuwe technologieën om op het menselijk brein in te grijpen. Deze zijn nog slechts in kleine kring bekend, maar beloven dé discussie van de 21ste eeuw te worden. Ze raken immers de kern van het menszijn en van de individuele persoon. Als men emoties kan lezen in de hersenen, kunnen verboden emoties dan gestraft worden? Hoe zit het met de privacy? Als een herseninplant mijn gemoedstoestand wijzigt, ben ik dan nog mezelf? Wat met de kloof tussen de gegoeden die een verbeterde persoonlijkheid kunnen betalen en de anderen? Kortom, de ethische, maatschappelijke en juridische vragen zijn legio. Het voorstel voor een tweejarig project werd ingediend bij de Europese Commissie en over de hele lijn positief geëvalueerd." (Jaarwerkplan 2003-2004)

2.2.1.1. Het Europese project

Er hebben al zes vergaderingen plaatsgehad van de internationale consortiumstuurgroep waarvan het viWTA als Vlaamse partner deel uitmaakt. De data waren 14 mei, 13 juni, 25 augustus, 29 oktober en 19 december 2003 (conference call) en 23 januari 2004.

De eerste twee dienden om op 28 augustus 2003 een projectvoorstel voor medefinanciering ter waarde van € 1.385.440 bij de Europese Commissie in te dienen. Het voorstel werd ingediend in het kader van de open oproep 'Science and Society' van het zesde kaderprogramma. (De totale voorziene kostprijs van het project is € 2.860.290.)

Het voorstel werd niet gehonoreerd door de Europese Commissie. Ondanks deze beslissing werden tijdens de volgende samenkomsten de werkzaamheden voor het project opgestart (Work Package 1).

Een aantal resultaten is al bereikt:

- Er werd een gegevensbestand van de stakeholders opgesteld. Het wordt beheerd door Ann Nicoletti van de Koning Boudewijnstichting

- Op inhoudelijk vlak werd een werkgroep opgericht die een 'stakeholder's workshop' zal organiseren in Amsterdam, met de medewerking van het Rathenau Instituut. Daarna zal de werkgroep een adviserende rol hebben bij de voorbereidingen van het definiëren van het onderzoeksobject (de 'pre-framing'). Het basisdocument waarvan wordt vertrokken, wordt geleverd door de Dana Foundation en het Science Museum.

- Voor de methodologische aspecten werd een werkgroep opgericht die de wisselwerking tussen de Europese en de nationale of regionale dimensies optimaliseert. In het nieuwe voorstel dat ter discussie ligt, zal het ontwikkelen van een innovatieve methodologie als extra Work Package worden toegevoegd.

- Voor de communicatie zal een aparte werkgroep met de communicatiedeskundigen van enkele consortiumleden worden opgericht. De wisselwerking tussen de Europese en de lokale aspecten zal bijzondere aandacht krijgen.

- Er werd een communicatiestrategie gerealiseerd.

Er werd een nieuw projectvoorstel geformuleerd. In dit nieuwe voorstel moeten bijkomende deelnemers gezocht worden in Zuid-Europa en in de landen van Centraal- en Oost-Europa die binnenkort toetreden tot de Europese Unie. Tenslotte werd aandacht besteed aan het creëren van een draagvlak bij de stakeholders. Sleutelfiguren in het proces werden door een coördinatieteam benaderd.

Het aangepaste voorstel zal in mei 2004 opnieuw worden ingediend bij de Europese Commissie, in het kader van de oproep 'Governance'. De onafhankelijke review van het oorspronkelijke voorstel was immers over de hele lijn positief.

2.2.1.2. Het Vlaams-Belgische Project

Het viWTA vormt samen met Spiral de Belgische partner in het Europese consortium. Op die manier is het Vlaamse niveau inpasbaar in het Europese project. Voor Work Package 3 van dat Europese project – de organisatie van twee parallelle publieksconventies in Vlaanderen en Wallonië - is het nochtans de Koning Boudewijnstichting die middelen ter beschikking heeft gesteld. Op die manier is de organisatie van deze conventies gegarandeerd, ongeacht of het Europees project gerealiseerd zal worden.

De organisatie van deze publieksconventies is op de sporen gezet.

- Het viWTA heeft actief deelgenomen aan de consortiumstuurgroep en aan de werkgroepen, en heeft een belangrijke input gehad.
- Het viWTA heeft een samenwerkingsprotocol voorgesteld aan Spiral, onze Waalse partner van de Universiteit van Luik. Over dit protocol werd intussen overlegd.
- We hebben de Vlaamse stakeholders in kaart gebracht en contact met hen opgenomen.

Tijdens het voorbereidende werk is de output van het viWTA in het kader van dit project gedefinieerd en afgelijnd.

- Een probleemrepresentatieve sociale kaart van Vlaanderen zal worden opgesteld.
- Er zal een informatiebrochure worden geschreven, die ter validatie zal worden voorgelegd aan de begeleidingscommissie van dit project.
- Er zal een publieksforum worden georganiseerd gedurende drie weekends. Het zal plaatshebben in de maanden oktober of november 2004 en in januari en februari 2005.
- Dit publiekspanel zal een eindrapport over zijn bevindingen opstellen.
- Tenslotte zal het viWTA zelf een eindverslag van het project schrijven.

2.2.2. Het project 'Genetische dienstverlening'

"Op Europees vlak wordt volop gewerkt aan een uniforme kwaliteitsgarantie voor genetische dienstverlening. Welke ethische, juridische en maatschappelijke normen moeten bij genetische onderzoeken en diagnoses gehanteerd worden? Heb ik het recht niet te weten? Wie moet ik inlichten? Wat met privacy? Het viWTA duidelijkheid brengen in het geheel van betrokkenen, belangengroepen en gebruikers.

Er is een Europees 'Centre of Excellence' over genetische dienstverlening in de maak. Dit centrum wil de uniformiteit en kwaliteit van genetische tests waarborgen, met inbegrip van de medische, ethische, maatschappelijke en juridische aspecten. Heb ik het recht niet te weten hoe mijn genetische constitutie er uitziet? Wat als er een bepaalde aanleg of verhoogde kans op erfelijke ziekte blijkt, maar er (nog) geen behandelingen bestaan? Wat met de privacy? Moet ik mijn familie, partner, werkgever, verzekeraar verwittigen?

Dit veelomvattend vijfjarenproject werd ingediend bij de Europese Commissie. Het viWTA wil tijdens het eerste jaar een bescheiden bijdrage leveren in de vorm van een sociale kaart van Technology Assessments die over dit thema uitgevoerd werden of worden. Ook de ethische dimensie komt hierbij aan bod. Het viWTA zal daarvoor een studieopdracht uitbesteden, en tevens een beroep doen op zijn internationale netwerken (EPTA, TAMI)." (Jaarwerkplan 2003-2004)

De beslissing van de Europese Commissie zal pas half 2004 bekend zijn. Tot dan is dit project voorwaardelijk. Als het project wordt goedgekeurd, start het in het najaar. Vanaf het begin van 2005 zal het viWTA input leveren.

2.2.3. Het project 'Kleurrijk Vlaanderen kleurt grijs'

"De vergrijzing van Vlaanderen wordt steeds meer zichtbaar. Op verschillende vlakken worden over dit onderwerp al beleidsmaatregelen genomen. Het viWTA wil onderzoeken hoe de senioren zich zullen bewegen in een samenleving die nog sterker doordrongen zal zijn van technologie. Vooral de snufjes van de informatiemaatschappij creëren hier nieuwe spanningsvelden.

Dit project combineert onderzoek met vernieuwende participatieve methoden. Op basis van onderzoek

wordt een aantal scenario's opgesteld, die verwerkt worden in een toneelstuk. Die voorstelling geeft op haar beurt dan aanleiding tot gedachteswisselingen met de doelgroep en tot boeiende debatten in het Vlaams Parlement.

In het project willen we academisch onderzoek combineren met vernieuwende vormen om de doelgroep, (toekomstige) senioren, zelf aan het woord te laten. Eerst ontwikkelen we scenario's of toekomstbeelden over hoe senioren binnen 20 tot 25 jaar met informatie- of communicatietechnologie zullen omgaan. Deze scenario's vormen de basis voor korte toneelstukken of monologen die we voor een publiek van senioren opvoeren. Op basis van gedachteswisselingen na deze voorstellingen schetsen we een toekomstbeeld. In de laatste fase van dit project (backcasting) gaan we na welke stappen en projecten we kunnen realiseren om die gewenste toekomst te bereiken." (Jaarwerkplan 2003-2004)

Het bestek voor het uit te voeren onderzoek (fase 1) in het kader van dit project werd op 23 oktober 2003 bekendgemaakt. We hebben twee voorstellen ontvangen. De opdracht werd op 26 november gegund aan het Centrum Publieksonderzoek (CEPO) van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de KULeuven.

Op 1 december 2003 is de onderzoeksploeg van het CEPO onder leiding van dr. Heidi Vandebosch begonnen aan het onderzoek. De eerste maand werd vooral besteed aan een verkennende literatuurstudie en aan het opmaken van een vragenlijst voor een beperkte Delphi-enquête. Tien deskundigen uit diverse disciplines (demografen, futurologen, ICT-experts, gerontologen, sociologen, ...), afkomstig uit de academische wereld, het bedrijfsleven en de openbare sector, kregen eind december een vragenlijst toegestuurd. Hun antwoorden werden geanalyseerd, en het resultaat vormde vanaf het midden van januari de basis voor een tweede ronde. In twee groepen van vijf werd de gemaakte analyse kritisch besproken, aangevuld en verfijnd.

In de eerste week van februari spraken de onderzoekers met twee focusgroepen met telkens een tiental Vlamingen: een groep bestaande uit vijftigers, en een groep van zeventigplussers. Op basis van deze gesprekken wilden de onderzoekers een eerste indruk krijgen van de wijze waarop het thema ICT bij ouderen leeft. In februari werd het verzamelde materiaal (literatuurstudie, Delphi-enquête, focusgroepen) samengebracht en verder geanalyseerd, met de bedoeling 'drijvende krachten' ('key drivers') te identificeren. Door die onderling te combineren, ontstonden verschillende toekomstbeelden. De meest realistische en aansprekende werden dan geselecteerd en verder uitgewerkt. Dit materiaal vormde de input voor de tweede fase van het project: het participatieve deel op basis van een toneelvoorstelling.

Op 24 november 2003 ontvingen diverse toneelgezelschappen, productiehuizen en scenaristen de vraag om voor ons een toneelproductie op te zetten. We ontvingen twee antwoorden. Op 19 december hebben we de opdracht aan Opendoek gegund, de professionele organisatie die de amateurtoneelgezelschappen in Vlaanderen overkoepelt. Opendoek zal de geselecteerde toekomstbeelden omvormen tot korte toneelstukken, die op 28 en 29 mei vier keer zullen worden opgevoerd voor een publiek van telkens ongeveer 150 vijftigplussers. Na elke voorstelling zal een grondig voorbereide discussieronde met het aanwezige publiek volgen. Zo hopen we te komen tot een 'ideaal' toekomstbeeld, geformuleerd door huidige en toekomstige senioren.

In een laatste fase van het project zullen we 15 à 20 deskundigen uitnodigen om samen met hen te onderzoeken welke stappen en acties vandaag ondernomen moeten worden om die gewenste toekomst te bereiken. Het resultaat hiervan zal in de vorm van een actieplan aan het Vlaams Parlement bekendgemaakt worden.

De begeleidingscommissie voor dit project bestaat uit:

- Ludo Hugaerts (PlusMagazine)
- Karine Moykens, (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, ondersteuning werking Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur)
- Jo Pierson (Center for Studies on Media, Information & Telecommunication VUB, en TNO Strategie, Technologie en Beleid)
- Bert Gyselinckx (IMEC, KULeuven)
- Frederik Fluyt (Vlaams Ouderen Overleg Komitee OOK)

Het organiserend comité bestaat uit:

- Paul Lagasse (lid van de Raad van Bestuur van het viWTA)
- Robby (directeur van het viWTA)
- Stef Steyaert (onderzoeker viWTA)

2.3. ACTIVITEITEN

"Het publieksforum over genetisch gewijzigd voedsel kende verschillende resultaten, niet in het minst een voorstel van resolutie in het Vlaams Parlement. In 2003-2004 houdt het viWTA uiteraard de vinger aan de pols om de maat-

schappelijke en politieke impact van het project te optimaliseren.

Het eerste jaarproject van het viWTA 'Impulsen voor een debat over genetisch gewijzigde voeding in Vlaanderen' is afgerond. Maar de impact van dit initiatief ontwikkelt zich nog verder. Het voorstel van resolutie en het parlementair debat naar aanleiding van het publieksforum zijn daarvan slechts twee voorbeelden.

De Sectie Bioveiligheid en Biotechnologie van het Wetenschappelijk Instituut voor Volksgezondheid Louis Pasteur nodigde de leden van het publiekspanel uit om advies te verlenen over de website 'Belgian Biosafety Server'. Het publiekspanel kan meer bepaald aangeven hoe publieke dossiers beter toegankelijk gemaakt kunnen worden, en kan aanzetten voor toekomstige dossiers geven." (Jaarwerkplan 2003-2004)

2.3.1. De valorisering van het project 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel'

In het eerste volledige werkingsjaar van het viWTA maakte de operationele fase van het pilootproject over genetisch gewijzigde voeding het hoofdaandeel van de activiteiten uit. Aangezien de valorisatie van de resultaten van dit project gewenst was, werd deze valorisatie binnen de structuur van het viWTA gedefinieerd als een nieuw type activiteit. Meer specifiek gaat het om het bekendmaken en verspreiden van de resultaten van dit project. Men kan daarin twee hoofdcomponenten onderscheiden. De ene betreft de ervaringen die zijn opgedaan bij het hanteren en verder ontwikkelen van een specifieke methodologie voor publieksparticipatie. De andere component betreft de inhoudelijke bijdrage van het project aan het debat over genetisch gewijzigde voeding. De valorisatie is zowel gericht op het Vlaams Parlement als op de samenleving in haar geheel. Een goede valorisatie wordt immers gezien als de sleutel tot de motivatie van potentiële deelnemers aan een volgend publieksforum. De parlementaire resolutie die is gebaseerd op het werk van het vorige publiekspanel (Stuk 1799 (2002-3) nrs 1-4), roept overigens op om deze vorm van publieksparticipatie in de toekomst weer te organiseren.

De actualiteit omtrent genetisch gewijzigde organismen (GGO) zal in de toekomst niet meer extensief gevolgd worden, maar alleen in functie van toekomstige projectvoorstellen. We verwijzen met name naar een voorstel over de toekomst van de landbouwsystemen in Vlaanderen.

2.3.1.1. Het stakeholdersforum

De hoofdpdracht voor het pilootproject was het stimuleren van het maatschappelijke debat. Er werd daarom gekozen voor de methode van het publieksforum. Maar ook het traditionele middenveld werd voor en na dit forum betrokken bij de participatieve aanpak, in de vorm van een stakeholdersforum, een vernieuwende vorm van dialoog. De stakeholders werden op 15 december 2003 uitgenodigd om deel te nemen aan het debat. Ze kregen daartoe een cd-rom die de verschillende onderdelen van het hele proces in hun context plaatste.

In een eerste fase van het stakeholdersforum werden beelden van het hele proces van publieksparticipatie geprojecteerd. Bovendien lazen enkele panelleden het advies dat daaruit volgde nog eens voor. Het publieksforum van mei 2003 en het advies werden op die manier het startpunt voor het stakeholdersforum. In de tweede fase werden de stakeholders uitgenodigd om een standpunt te bepalen over de inhoud van het publieksadvies en over het publieksforum als methode. Tenslotte werd hen gevraagd wat hun respectieve organisaties zouden doen met het advies, en of hun standpunt erdoor zou worden veranderd.

De antwoorden op deze vragen werden opgetekend op een aantal posters. Op basis daarvan en van de forumgesprekken werden in het tweede deel van het stakeholdersforum discussiepunten voor de onderlinge dialoog aangereikt door de stakeholders.

De ideeën die werden geopperd werden gegroepeerd in vijf clusters: thematische afbakening, methodologie en impact van het publieksforum, economie als motor voor de ontwikkeling van genetisch gewijzigde organismen, wetenschappelijk onderzoek en maatschappij. De journalist Guy Tegenbos, die het forum voorzat, leidde deze thema's telkens in en modereerde de dialoog die erop volgde. Na elke bespreking van een thema werden de voornaamste inzichten en conclusies kort samengevat door Robby Berloznik, directeur van het viWTA.

Het verslag van deze boeiende dialoog werd opgenomen in het globale verslag van het impulsproject, en heeft mee het eindadvies van het viWTA aan het Vlaams Parlement gevoed (zie DEEL 2, hoofdstuk 1.2.).

2.3.1.2. Het parlementaire debat

Tien dagen na het publiek maken van het eindadvies van het publieksforum, besliste de Raad van Bestuur van het viWTA dat de parlementsleden uit de Raad een ontwerp-resolutie ter bespreking zouden indienen. In de tekst (parlementair stuk 1799, 2002-2003, Nr. 1) werd het advies van het publiekspanel haast integraal overgenomen. Daarnaast werd een voorstel opgenomen om een publieksforum te organiseren telkens dat opportuun is.

In de zitting van 27 januari 2004 van de Commissie voor Economie, Landbouw, Werkgelegenheid en Toerisme, werden drie leden van het publiekspanel gehoord. De ontwerp-resolutie werd besproken. In een volgende zitting werd ze dan verrijkt met enkele amendementen. Op 3 maart werd de resolutie tenslotte voorgelegd en besproken in de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement. Zij werd met unanimitéit van stemmen aanvaard.

2.3.1.3. Het advies van het viWTA aan het Vlaams Parlement

Het viWTA heeft een synthetisch, helder, beleidsgericht advies aan het Vlaams Parlement geformuleerd (zie DEEL 2, hoofdstuk 1.2.). Dat gebeurde op basis van het hele project 'Nieuwe impulsen voor een debat over genetisch gewijzigde voeding in Vlaanderen'. Niet alleen het publieksforum, maar ook de trendstudie en het stakeholdersforum lagen aan de basis van het advies. Het zal worden overhandigd aan het de nieuwe assemblee na de komende Vlaamse verkiezingen.

2.3.1.4. Het advies van de panelleden over de Belgian Biosafety Server

Kort na het publieksforum heeft dr. William Moens, Directeur van de sectie Biotechnologie en Bioveiligheid van het Wetenschappelijk Instituut voor de Volksgezondheid, officieel een advies gevraagd aan de leden van het publiekspanel. Het betrof de vormgeving en de modaliteiten van de Belgian Biosafety Server. Het viWTA en verscheidene leden van het publiekspanel hebben enthousiast hun medewerking verleend.

2.3.1.5. Het advies van de panelleden aangaande de richtlijnen bij het opstellen van een publieksdossier bij de vergunningsaanvraag voor GGO

Later heeft dr. William Moens zijn vraag om advies uitgebreid. Aan de panelleden werd ook gevraagd om advies te verstrekken in verband met de vergunningsaanvragen voor het aanplanten van GGO. Meer bepaald ging het over het formuleren van richtlijnen voor het vormgeven van informatiedossiers voor het grote publiek. Verscheidene panelleden hebben positief gereageerd. Deze raadpleging moet in het voorjaar van 2004 beginnen.

2.3.1.6. De panelleden als deskundigen publiekscommunicatie

Verscheidene leden van het publiekspanel werden samen met Willy Weyns uitgenodigd op de Europese workshop ECOD-BIO te Gent, op 6 en 7 februari 2004. Zij werden uitgenodigd als deskundigen over de publiekscommunicatie over biotechnologie. Deze deelname past eveneens bij de activiteiten die het werk van het publieksforum willen valoriseren.

2.3.2. Kwaliteitszorg

De hoekstenen van de kwaliteitszorg zijn enerzijds de permanente aandacht voor de effectiviteit en de efficiëntie van de gehanteerde processen, en anderzijds de externe evaluatie van projecten en hun resultaten. Met het oog hierop heeft het viWTA een aantal activiteiten georganiseerd.

2.3.2.1. De interne procesbegeleiding door STEM - UA in het pilootproject 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel'

Voor dit pilootproject heeft het viWTA geopteerd voor een interne procesbegeleiding. Het was immers de eerste keer dat het viWTA een participatieve methode met deze omvang toepaste. Voor de procesbegeleiding werd een beroep gedaan op Lieve Goorden en Joke Vandenabeele van het Studiecentrum voor

Technologie, Energie en Milieu (STEM) van de Universiteit Antwerpen. Zij woonden de vergaderingen bij waar de drie weekends voor het publiekspanel werden voorbereid. Vanuit hun praktische en theoretische kennis over het organiseren en begeleiden van participatieve processen, adviseerden ze het Wetenschappelijk Secretariaat en de facilitatoren. (De facilitatoren zijn de begeleiders van het publiekspanel tijdens de weekends.)

2.3.2.2. Ontwikkeling van een instrumentarium 'Kwaliteitsborging participatieve processen'

Het viTWA heeft op eigen initiatief de opdracht uitgeschreven om een externe evaluatie van het pilootproject uit te voeren. Deze opdracht werd gegund aan het Europees Centrum voor Werk en Samenleving (ECWS, Brussel/Maastricht). Bij de evaluatie hoorden een aantal workshops en talrijke interviews. Zo construeerde ECWS een intense interactie met de deelnemers aan het project, en wel op een manier die alle onderdelen van het project aan bod deed komen. Niet alleen het Wetenschappelijk Secretariaat van het viWTA werd gehoord, maar ook de projectverantwoordelijken en een aantal andere betrokkenen.

Voor het viWTA was de bedoeling van de evaluatie onder meer de geleerde lessen te bekrachtigen, en ze positief aan te wenden voor een efficiëntere werking in de toekomst. Maar tegelijk werd de opdracht gegeven om een aantal instrumenten te ontwikkelen die het viWTA moeten toelaten om zichzelf te evalueren, en op die manier de kwaliteit van de gehanteerde participatieve methoden te waarborgen.

Het instrumentarium dat werd ontwikkeld bestaat uit drie modules. Elke module heeft zijn eigen specifieke functie en een eigen toegevoegde waarde. Tegelijk zijn de modules met elkaar gelinkt, aangezien ze in onderlinge samenhang zijn ontwikkeld. Idealiter zullen deze modules dus in onderlinge samenhang toegepast worden.

De drie modules zijn:

1. Projectontwikkeling participatieve processen.
2. Monitoring participatieve processen.
3. Kennismanagement participatieve processen.

2.3.2.3. Kennismanagement participatieve processen

Elke module bestaat uit één of meerdere controlelijsten met vragen, items en/of stellingen rondom een aantal dimensies. De controlelijsten zijn niet exhaustief. De concrete vormgeving en structuur zijn ingevuld in functie van het specifieke karakter en gebruiksdoel van de controlelijst.

De modules 1 en 3 zijn bedoeld voor intern gebruik door het viWTA-team. De tweede module (monitoring participatieve processen) is bedoeld voor een toepassing door de stakeholders die aan het project (participatieve proces) deelnemen.

2.3.3. Prospectie en monitoring

"Het viWTA houdt ook een oog op actuele en opkomende wetenschappelijke en technologische discussies die van belang kunnen zijn voor het Vlaams Parlement en het maatschappelijke debat." (Jaarwerkplan 2003-2004)

De evolutie van de toekomst van de landbouwsystemen en de duurzame landbouw in Vlaanderen, en de evolutie van het probleem van chemie en gezondheid, zijn op de voet gevolgd. Meer specifiek werd de relevante actualiteit in het Vlaams Parlement en de media in het oog gehouden. Er werden contacten gelegd met een brede waaier van stakeholders om een inventarisatie van het onderwerp op te maken. Tenslotte werden de relevante websites bezocht en bestudeerd. De conclusies van dit onderzoek zullen uitmonden in synthesesnota's en mogelijk in voorstellen voor nieuwe projecten (Jaarwerkplan 2005-6). Zoals vermeld bij de verslaggeving over het programma 'Energie en klimaat: debat in Vlaanderen', is ook het project 'Waterstof en maatschappelijke aanvaarding' beperkt tot een monitoring-opdracht.

2.3.4. Publieksactiviteiten

"Al dit onderzoek blijft uiteraard niet binnenskamers" (Jaarwerkplan 2003-2004)

Het viWTA heeft een aantal publieke activiteiten georganiseerd voor politici, voor het middenveld, en voor het brede publiek. Hierna volgt een opsomming, met een verwijzing naar het hoofdstuk waarin deze activiteit wordt beschreven.

- Het stakeholdersforum (zie hoofdstuk 2.3.1.1.)
- De studiedag 'Bruggen tussen wetenschap en samenleving' (zie hoofdstuk 3.7.)
- De TAMI-conferentie 'Furthering the role of Technology Assessment in Policy-Making' (zie hoofdstuk 2.3.5.2.)
- De prijsuitreiking van de fotowedstrijd 'Samenleving en technologie' (zie hoofdstuk 3.3.)

2.3.5. Netwerking

'Het European Parliamentary Technology Assessment Network (EPTA) is een netwerk van Europese parlementaire TA-organisaties. Omdat wetenschap en technologie een internationaal gegeven vormen, volgt het viWTA de activiteiten van EPTA nauwgezet op.

Het "Committee for Scientific and Technical Research" (CREST) vertegenwoordigt de EU-landen wat betreft het wetenschaps- en technologiebeleid van de EU. Ter uitvoering van het Science & Society programma werd een clusters 'Participation and Dialogue' afgebakend. Op voorstel van de FOD wetenschapsbeleid en in overleg met de Gewesten werd de directeur van het viWTA aangeduid als vertegenwoordiger van België.

Het viWTA neemt deel aan het onderzoeksnetwerk "Technology Assessment – Methods and impacts" (TAMI) een Europees project dat een dialoog tussen TA-experten en beleidsmakers wil creëren." (Jaarwerkplan 2003-2004)

2.3.5.1. EPTA

Het viWTA is sedert oktober 2002 lid van het netwerk "European Parliamentary Technology Assessment" (EPTA). EPTA is een netwerk van twaalf TA-instellingen in de Europese Unie die hun respectieve parlementen bijstaan. Men kan met EPTA onder meer kennismaken op de website (<http://www.eptanetwork.org/>). Het

viWTA was de eerste TA-instelling van een regionaal parlement die lid werd van dit netwerk. Jaarlijks heeft er een 'Council' plaats, gekoppeld aan een conferentie over een actueel thema in de parlementaire TA. Op 27 en 28 oktober 2003 organiseerde TA Swiss, de voorzittende organisatie, de jaarlijkse bijeenkomst in Bern (Zwitserland).

Aan de Council namen delegaties deel van een tiental Europese parlementen. Ze waren samengesteld uit de directeurs van de TA-instellingen, en uit volksvertegenwoordigers van de respectieve parlementen. De bijbehorende conferentie had als onderwerp "Research Involving Human Beings". Er waren een honderdtal aanwezigen.

De Vlaamse delegatie nam deel aan beide activiteiten, en was samengesteld uit: Trees Merckx-Van Goeij (ondervoorzitter van het viWTA), Paul Berckmans, Nic Van Larebeke-Arschodt (leden van de Raad van Bestuur), Robby Berloznik (directeur van het viWTA) en Willy Weyns (onderzoeker bij het viWTA).

De 'Council' bevestigde het viWTA als voorzitter van EPTA voor het jaar 2005.

2.3.5.2. TAMI

Op 27 november 2003 waren het Vlaams parlement en het viWTA gastheer voor de slotconferentie van het onderzoeksnetwerk 'Technology Assessment – Methods and Impacts' (TAMI). TAMI is een internationaal, met Europees onderzoeksgeld opgezet project annex netwerk. Het probeert een gestructureerde dialoog te creëren tussen TA-experts en beleidsmakers over het gebruik van TA-methoden en hun impact. Aan dit project nemen, naast het viWTA, TA-instellingen deel uit Duitsland, Zwitserland, Denemarken, Groot-Brittannië, Spanje, Tsjechië, Polen en Nederland.

Het project wordt voornamelijk uitgevoerd in twee werkgroepen: één over het gebruik en één over de impact van TA-methoden. Op geregelde tijdstippen (het begin, het midden en het einde van het project) geven vertegenwoordigers van zowel de politieke lichamen als van de bedrijfswereld hun input in het proces. Tijdens het vorige werkjaar vonden vier werkvergaderingen plaats, en één vergadering (in Praag) waar de tussentijdse resultaten werden gepresenteerd. Op 12 en 13 september 2003 hield het netwerk een laatste werkbijeenkomst in Madrid. De slotconferentie vond plaats op 27 november in het Vlaams parlement.

In de voormiddag presenteerden de beide werkgroepen hun resultaten. In de namiddag gaven politici, bedrijfsleiders en academici commentaar op deze resultaten, telkens vanuit hun eigen achtergrond en ervaring. Meer dan zestig deelnemers, afkomstig uit een tiental Europese landen, woonden de conferentie bij. De conferentie werd geopend door Gerhard Schmid, de vice-voorzitter van het Europees parlement.

2.3.5.3. CREST

Het viWTA participeert aan de cluster 'Participation and Dialogue' van het Committee for Scientific and Technical Research (CREST). Binnen deze cluster is de afgelopen werkingsperiode evenwel geen enkel initiatief genomen. Naar verluidt plant het Nederlands voorzitterschap (meer bepaald Jan Staman van het Rathenau Instituut) wel een conferentie in het najaar van 2004.

2.4. ONDERSTEUNENDE PROJECTEN

2.4.1. *Institutionalisation of Ethics in Science Policy: Practices and Impact (INES)*

"Dit Europees initiatief omvat een vergelijkend onderzoek naar de praktijk van toegepaste ethiek. De bedoeling is om de beste praktijken te ontdekken en tot voorbeeld te stellen. Het project wordt door de Europese Commissie gefinancierd. De inbreng van het viWTA bestaat in het valoriseren van de opgedane ervaringen in een reeks projecten met een belangrijke ethische dimensie, met name het ontwikkelen van een ethisch toetsingskader." (Jaarwerkplan 2003-2004)

Dit project is gespreid over drie jaar. Onder leiding van Prof. Ruth Chadwick van het ECRC (University of Lancaster) worden verschillende praktijken van ethische argumentatie bij het wetenschapsbeleid in Europa onderzocht. Het is de bedoeling om één of meer modellen van 'best practices' op dit gebied aan te reiken. Het viWTA neemt deel aan de onderdelen 'Status Quaestionis' (Work Package I - 2004-2005), 'Gender' (Work Package III - 2004-2005), 'Ethiek in medische genetica' (Work Package IV - 2005), 'Ethiek in voedingstechnologie' (Work Package V - 2005). In het werkingsjaar 2006-2007 zal het viWTA een samenkomst organiseren voor volksvertegenwoordigers en voor belanghebbenden. De resultaten van dit project zullen dan worden gevaloriseerd.

Het viWTA neemt aan dit project deel omdat het toelaat om in Europees verband, en op budgetneutrale wijze, de resultaten van het viWTA-onderzoeksproject 'Technology Assessment, duurzame ontwikkeling en ethische toetsing' te valoriseren. Daarnaast verhoogt het de knowhow over het functioneren van ethische criteria in de context van het beleid. Tenslotte laat het toe om een Europees netwerk te activeren. Het gaat hier hoofdzakelijk om de partners van het afgelopen TAMI-project.

Op 1 februari 2004 is de overeenkomst met de Europese Commissie ingegaan. Op 26 en 27 februari 2004 heeft in Madrid dan een startvergadering plaats gehad, waarop concrete organisatorische afspraken werden gemaakt.

2.4.2. Technology Assessment, duurzame ontwikkeling en ethische toetsing

"De methodiek van Technology Assessment (TA) heeft een eigen historische evolutie doorgemaakt. Meer recent is de doorbraak van het begrip Duurzame Ontwikkeling (DO). Ook hier benadrukken steeds meer betrokkenen het belang van inspraak bij concrete beleidsmaatregelen. Beide benaderingen hebben ontegensprekelijk een ethische dimensie gemeen.

Het evalueren van maatschappelijke effecten van wetenschap en technologie heeft uiteraard als doel om de gewenste ontwikkelingen te stimuleren. Het concept duurzame ontwikkeling is zinloos als het niet geïnterpreteerd wordt als een ethische oproep.

We willen beide benaderingen verrijken met een instrument voor ethische toetsing, om zo participatieve processen een transparante, ondersteunende en structurerende procedure te geven. Zo krijgen de participanten meer greep op de ethische dimensie.

Het viWTA bouwt verder aan zijn methodologische kennis over publieksparticipatie en methoden om het samenspel tussen samenleving en technologie te onderzoeken. Dit jaar wordt dit onderzoek geconcentreerd op onze kennis van innovatieprocessen in de technologie en de beleidskeuzes om dergelijke innovatie maatschappelijk evenwichtig te laten plaatsvinden. Verder wordt het handboek "participatieve methoden" afgewerkt en verkennen we de band tussen de onderwerpen technology assessment, duurzame ontwikkeling en ethische toetsing." (Jaarwerkplan 2003-2004)

Op 14 januari 2003 werd een eerste oproep verstuurd naar een tiental gespecialiseerde centra in Vlaanderen en Nederland. Op 10 november 2003 was er nog geen reactie gekomen. Het viWTA is dan overgegaan tot een onderhandelingsprocedure. Die heeft in januari 2004 geleid tot de gunning van de opdracht aan het Ethiek Instituut van de Universiteit Utrecht, onder leiding van prof. dr. Marcus Duewell en dr. Frans Brom.

BEGELEIDINGSCOMMISSIE

De begeleidingscommissie bestaat uit:

- Kris Bachus (Hoger Instituut voor de Arbeid HIVA, sector Duurzame ontwikkeling)
- Jan De Smedt (Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling FRDO)
- Joachim Leilich (Universiteit Antwerpen)
- Mark Leys (VUB)
- Bernard Mazijn (Centrum voor Duurzame Ontwikkeling UGent)
- Jan Staman (Rathenau Instituut)
- Sigrid Sterckx (UGent)
- Jan Verheeken (MiNaRaad)
- Raoul Weiler (KULeuven)

Naar vaste gewoonte heeft de begeleidingscommissie de rol van een adviserend klankbord. Zij vergadert op 4 februari, 30 juni en 1 september 2004. Met uitzondering van de startvergadering, zal het onderzoeksteam bij deze vergaderingen aanwezig zijn.

ORGANISEREND COMITÉ

Het organiserend comité bestaat uit:

- Freddy Mortier (lid van de Raad van Bestuur van het viWTA)
- Robby Berloznik (directeur van het viWTA)
- Willy Weyns (onderzoeker viWTA)

Op 30 juni 2004 heeft een tussentijdse werkvergadering met de begeleidingscommissie plaats. De resultaten van de interviews zullen daar bekeken worden. Bovendien zal het vervolg van de studiewerkzaamheden worden gepreciseerd. Rond het midden van augustus 2004 wordt een vergadering gepland over het eindrapport. Een voorlopige versie zal geëvalueerd worden, en er zal mogelijkheid zijn tot bijsturing. Op 15 september moet het eindrapport dan opgeleverd worden. Er is een mogelijkheid voorzien dat de uitvoerders een Engelse vertaling maken.

2.4.3. Technologische innovatie en Technology Assessment

"Tijdens het werkjaar 2002-2003 startte het viWTA een project op om vanuit denken en theorievorming over innovatie- en technologiebeleid de (meer)waarde van een parlementair TA-instituut in Vlaanderen te duiden.

Op basis van een literatuurstudie geven we een overzicht van de bestaande kennis over innovatiedenken. De rode draad in dit overzicht is de relatie tussen de theorievorming rond innovatie en de praktijk ervan. Hierbij wordt de rol van parlementaire TA toegelicht, naast andere kennisactiviteiten rond innovatie en technologie.

In een tweede deel onderzoeken we hoe de relatie tussen theorie en praktijk van innovatie in Vlaanderen de laatste 30 jaar is geëvolueerd. Zo komen we uit bij de rol en de meerwaarde van een Vlaams parlementair TA-instituut. Het rapport van de studie kan de basis vormen voor een memo aan de nieuwe Vlaamse regering over innovatie en Technology Assessment." (Jaarwerkplan 2003-2004)

In de lente van 2003 reageerde niemand op een eerste oproep voor het uitvoeren van een onderzoeksopdracht in het kader van het project 'Technologische innovatie en technology assessment'. Daarom lanceerde het viWTA aan het einde van juni 2003 een tweede oproep. Twee onderzoeksgroepen dienden toen een onderzoeksvorstel in: prof. dr. ir. Ruud Smits van de Universiteit van Utrecht in Nederland, en prof. dr. Lieve Goorden van het Studiecentrum Technologie, Energie en Milieu (STEM) van de Universiteit Antwerpen.

Het voorstel van de Universiteit van Utrecht gaat uit van een eerder theoretische benadering. Wat is de bestaande kennis over innovatiedenken en waar vinden we links met de innovatiepraktijk? Het voorstel van

STEM stelt daarentegen voor om de historische en bestaande innovatiepraktijken in Vlaanderen in kaart te brengen. Vanuit die beschrijvende analyse kan men dan de rol van een parlementair TA-instituut duiden. Beide voorstellen kregen een goede beoordeling. Bovendien konden we niet naast hun sterke complementariteit kijken. Daarom heeft het viWTA in het midden van september 2003 aan beide onderzoekers voorgesteld om het project gezamenlijk uit te voeren. Ze hebben positief gereageerd op dit voorstel. Eind november 2003 ondertekenden de drie partijen het contract.

Rond het einde van maart 2004 verwachten we de eerste tussentijdse resultaten, en rond het einde van april zal het definitieve eindrapport worden opgeleverd. Op basis van dit eindrapport zal het viWTA een nota uitwerken over technologische innovatie en de rol van TA in Vlaanderen. Deze nota zal aan de regeringsonderhandelaars worden overhandigd.

2.4.4. De 'Participatory Methods Toolkit. A Practitioner's Manual'

"Eind 2003 zal het viWTA, in nauwe samenwerking met de Koning Boudewijnstichting, een praktijkgericht handboek over participatieve en prospectieve methoden uitgeven. Het handboek behandelt de opkomst en het belang van participatieve en prospectieve methoden en bakent het begrip 'participatieve methoden' af. Verder wordt aangegeven wanneer participatieve projecten aangewezen zijn. In een reeks methodologische fiches lichten we tien methodes uitvoerig toe, en geven we een overzicht van andere methoden en technieken." (Jaarwerkplan 2003-2004)

Op 15 december 2003 verscheen de 'Participatory Methods Toolkit. A Practitioner's Manual'. Dit boek is een gemeenschappelijke publicatie van de Koning Boudewijnstichting en het viWTA. De voornaamste doelstelling van dit handboek is een zeer praktische handleiding te zijn voor iedereen die met participatieve methoden aan de slag wil. Met uitzondering van de korte inleiding, bevat dit boek geen theorie, maar wel richtlijnen, controlelijsten, stappenplannen, tips,...

Een eerste verspreidingskanaal was een gerichte mailing naar binnen- en buitenlandse onderzoekscentra, bibliotheken, universiteiten, ... alles samen ongeveer 230 adressen. Een aankondiging via e-mail leverde meer dan 130 vragen op om het boek toegezonden te krijgen. Verder werden er een vijftigtal exemplaren verspreid via een aantal kleinere netwerken waaraan het viWTA participeert (zoals de 'Denktank participa-

tief beleid' van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, LIN). Alle reacties die we ontvingen (telefonisch, via mail of brief,...) waren positief. Het enige punt van kritiek was het ontbreken van een Nederlandstalige uitgave. Daar wil het viWTA tijdens het volgende werkjaar iets aan doen.

3. COMMUNICATIE

In de periode die door dit jaarverslag wordt beschreven, waren er geen projecten die de voltooiing bereikt hebben. Precies het rapporteren over resultaten of deelresultaten van specifieke projecten was nochtans het vertrekpunt van het communicatieplan 2003-2004.

Bovendien heeft Wim Peeters, communicatiemedewerker van het viWTA, in de loop van het jaar 2003 zijn ontslag ingediend. Dit heeft de realisatie van het communicatieplan op twee manieren bemoeilijkt. Enerzijds lag er een zekere periode tussen zijn vertrek, en het moment dat hij werd vervangen door zijn opvolger, Peter Graller. Anderzijds heeft de heer Graller een inlooperperiode moeten doormaken waarbij de nadruk vooral lag op het leerproces, en minder op het concrete uitvoeren van het communicatieplan.

Om de bovenstaande redenen komen een aantal acties en strategieën die waren voorzien in het communicatieplan 2003 –2004, niet of minder aan bod in dit verslag. Toch zijn een aantal concrete resultaten bereikt, en is de basis gelegd voor enkele communicatie-initiatieven later in 2004.

3.1 NIEUWSBRIEVEN

In oktober 2003 werd een Nieuwsbrief gepubliceerd. Hij was gewijd aan de studiedag "Bruggen tussen wetenschap en samenleving", aan het jaarwerkplan 2003 – 2004, aan de Fotowedstrijd "Samenleving & Technologie", en aan de TAMI-conferentie 'Furthering the rol of Technology Assessment in Policy-Making'.

Ook in 2003-2004 was de nieuwsbrief de manier bij uitstek waarop viWTA het Vlaams Parlement informeerde over zijn werking. Een nieuwe Nieuwsbrief is gepland in de loop van maart 2004.

3.2. DE INTERNATIONALE VERSIE VAN HET JAARWERKPLAN 2003 – 2004

In de loop van de werkingsperiode van dit jaarverslag werd een toenemende internationale interesse voor het viWTA vastgesteld. Om beter aan deze interesse tegemoet te komen, werd in februari 2004 een Engelse vertaling van het jaarwerkplan 2003 – 2004 gemaakt. In eerste instantie zal ze worden aangeboden op de web site. Tegelijk is de wens uitgesproken om het volgende jaarwerkplan meteen in het Nederlands en het Engels ter beschikking te stellen.

3.3. DE FOTOWEDSTRIJD

Op 10 december 2003 werden de laureaten bekendgemaakt van de fotowedstrijd 'Samenleving en Technologie' die viWTA heeft georganiseerd in samenwerking met Technopolis in Mechelen en met EOS magazine. Het onderwerp van de fotowedstrijd was 'Illusies'. De beste werken waren een tijdlang te bewonderen in Technopolis.

Uiteindelijk kon de jury selecteren uit een 180-tal werken van beroepsfotografen, amateurs en jongeren, die hun creatieve lens loslieten op een bijzonder ingewikkeld en genuanceerd onderwerp. De verdeling van de prijzen was als volgt:

VOOR DE CATEGORIE BEROEPSFOTOGRAFEN:

- Eerste prijs: Gert Cools (Temse)
- Tweede prijs: Chantal Hovens (Halle)
- Derde prijs: Johan Raes (Gent)

VOOR DE CATEGORIE AMATEURFOTOGRAFEN:

- Eerste prijs: Mia Van Assche (Oostende)
- Tweede prijs: William Van Kemseke (Sint Gillis-Waas)
- Derde prijs: Alain Mijnheer (Hasselt)

VOOR DE CATEGORIE JONGEREN ONDER DE VIJFENTWINTIG:

- Eerste prijs: Michaël Vermeiren (Rijkevorsel)
- Tweede prijs: Jeroen Cant (Schoten)
- Derde prijs: Layla Aerts (Ledeberg)

3.4. DE SCHRIJFWEDSTRIJD

In november 2003 werd ook de aanzet gegeven voor een opvolger van de fotowedstrijd. In overleg met Technopolis en met EOS magazine werd besloten om in het jaar 2004 een schrijfwedstrijd te organiseren voor de leerlingen van de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs. Het thema van de wedstrijd is 'De maakbare mens'. Voor deze wedstrijd werd een poster ontworpen, en een vouwblad met informatie. De aankondiging werd per post verstuurd naar de secundaire scholen van Vlaanderen. Het gaat om ongeveer 1200 adressen. Bijkomende verspreidingskanalen waren de web sites www.schooldirect.com en www.lerarendirect.com van het Ministerie van Onderwijs. Bovendien hebben de tijdschriften 'Maks' en 'Klasse' de wedstrijd aangekondigd, evenals mede-organisator EOS magazine. Tenslotte heeft Steve Vols zich bereid verklaard om via de verspreidingskanalen van Technopolis de wedstrijd bekend te maken.

3.5. PERSCONTACTEN

Op geregelde tijdstippen waren er informele contacten met vertegenwoordigers van de Vlaamse pers en van de Vlaamse media (Canvas, VRT televisiejournaal, het programma Terzake van de VRT,...)

In het kader van het project dat de resultaten van het publieksforum over GGO valoriseert (zie hoofdstuk 2.3.1.) werd de Vlaamse pers uitgebreid aangeschreven. Een eerste keer gebeurde dat op 22 januari 2004. De aanleiding was een hoorzitting van de commissie Economie, Landbouw, Werkgelegenheid en Toerisme van het Vlaams Parlement op dinsdag 27 januari 2004. Op deze zitting werden drie leden van het publiekspanel uit het pilootproject over GGO gehoord.

Op basis van het advies geformuleerd door het publiekspanel, is een ontwerpresolutie ingediend bij het Vlaams Parlement door mevrouw Trees Merckx-Van Goey en de heren Robert Voorhamme, Dirk Holemans, Cis Schepens, Kris Van Dijk en Gilbert Vanleenhove. (Stuk 1799, 2002-2003, zie bijlage) Op 3 maart 2004 werd deze resolutie ter bespreking en ter stemming voorgelegd aan de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement. Naar aanleiding van deze gebeurtenis is een dubbele aanpak gekozen voor de communicatie met de pers. Enerzijds is een algemene verzending met informatie verstuurd naar de hele Vlaamse pers. Daarnaast zijn medewerkers van het VRT televisieprogramma 'Villa Politica' verscheidene keren persoonlijk gecontacteerd. Enkele deelnemers aan het publiekspanel hadden zich bereid verklaard om aan een item van dit televisieprogramma mee te werken.

Uit deze aanpak zijn verschillende lessen getrokken. Het is belangrijk om de pers van in het begin op de hoogte te houden van de evolutie van een project. Op die manier kunnen de media het geheel beter in de context plaatsen. Voor de televisie moet bijzondere aandacht besteed worden aan de beeldmatige kwaliteiten van het aangeboden materiaal.

3.6. GEÏNTEGREERDE COMMUNICATIE

In de loop van de maand februari werden enkele stappen gezet naar een geïntegreerde communicatiestrategie voor de verschillende projecten uit het jaarwerkplan 2003-2004. Met name rond het project 'Kleurrijk Vlaanderen kleurt grijs' is in overleg met de OOK, de koepel van de Vlaamse seniorenorganisaties, een stapsgewijze benadering uitgewerkt. In een eerste fase werd via OOK de leiding van de verschillende organisaties aangesproken. In een tweede fase zullen de organisaties op een meer geïndividualiseerde wijze worden aangeschreven.

Met 'PlusMagazine' werd contractueel overeengekomen dat het tijdschrift uitgebreid aandacht zal besteden aan het project 'Kleurrijk Vlaanderen wordt grijs'.

3.7. BRUGGEN TUSSEN WETENSCHAP EN SAMENLEVING

Politici, opiniemakers en het brede publiek zijn zich bewust van de sterke greep die wetenschap en technologie hebben op hun leven. Toch is het niet eenvoudig om onderzoekers te vinden die aan buitenstaanders op een verstaanbare manier kunnen uitleggen waar ze mee bezig zijn. Omgekeerd klagen onderzoekers soms over de geringe aandacht die het wetenschappelijk onderzoek in de pers krijgt.

Op 17 november 2003 organiseerde het viWTA in samenwerking met WeCom (een interuniversitair centrum voor wetenschapscommunicatie) en Kortom (een adviesbureau voor overheidscommunicatie) een studiedag met de titel "Bruggen tussen wetenschap en samenleving – een interactieve benadering van wetenschapscommunicatie".

Deze studiedag was gericht op wetenschappers, wetenschapscommunicatoren, informatie- en communicatiemedewerkers, vormingsverantwoordelijken van wetenschappelijke instellingen, ... Het centrale thema van de dag was hoe wetenschap en onderzoek dichterbij de samenleving kunnen worden gebracht.

In de voormiddag hield Lucien Hanssen van het Nederlandse onderzoeksbureau 'Deining' een warm pleidooi voor een doorgedreven en creatieve wetenschapscommunicatie. Daarna volgde een panelgesprek met enkele wetenschapscommunicatoren. Aan het einde van de voormiddag konden de deelnemers in verschillende groepen enkele medewerkers van populaire wetenschapsprogramma's en wetenschapsjournalisten ontmoeten. In de namiddag kregen de deelnemers de mogelijkheid om actief te participeren aan verschillende workshops, gaande van populair-wetenschappelijk schrijven, over internetcommunicatie tot risicocommunicatie. Het viWTA verzorgde in deze reeks een workshop over burgerparticipatie. Die werd tweemaal gehouden, en telkens namen een twaalfstal mensen deel aan de workshop. In het totaal namen meer dan 170 mensen deel aan de studiedag.

3.8. DE WEB SITE

De web site was de afgelopen werkingsperiode nog steeds een van de belangrijkste instrumenten om het publiek te bereiken. Zo wordt het jaarwerkplan 2003-2004 aangeboden. Door het succes van de site, en door het groeiende aantal resultaten dat het viWTA kon presenteren, drongen zich evenwel enkele wijzigingen op. Een aantal aanpassingen werden doorgevoerd in oktober 2003. In februari 2004 werd de site een tweede keer inhoudelijk aangepast op enkele punten, onder meer de agenda. Dit keer werden ook een paar structurele veranderingen doorgevoerd. Zo werd een link "Nieuw" gecreëerd, waardoor bezoekers onmiddellijk terechtkomen bij de meest recente viWTA-actualiteit. In maart was deze link onder meer gekoppeld aan de 'Participatory Methods Toolkit'. Bovendien werd een aantrekkelijke button op de home pagina geïnstalleerd, die de bezoekers meteen de weg naar de schrijfwedstrijd wijst. Later op het jaar zal de web site in zijn geheel geëvalueerd worden. Op dat moment zal worden beslist of er diepgaandere structurele veranderingen nodig zijn.

4. JAARWERKPLAN 2004 – 2005

In dit verkiezingsjaar werd ervoor gekozen het jaarverslag 2003 – 2004 af te sluiten op 29 februari 2004. Dit heeft tot gevolg dat de periode die wordt beschreven geen twaalf maanden beslaat. Het jaarwerkplan 2003 – 2004 is daarentegen wel opgesteld voor een heel jaar. Hieruit volgt dat een deel van de werkzaamheden uit dat jaarwerkplan pas beschreven zullen worden in het volgende jaarverslag. Daarbij hoort ook het ontwerpen van het jaarwerkplan voor de periode 2004 – 2005.

2003 ▶ 2004

VLAAMS INSTITUUT
VOOR WETENSCHAPPELIJK
EN TECHNOLOGISCH
ASPECTENONDERZOEK

1. VIWTA IN HET VLAAMS PARLEMENT

1.1. PUBLIEKE ACTIVITEITEN

15 SEPTEMBER 2003

Stakeholdersforum 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel in Vlaanderen'. (Robby Berloznik, Willy Weyns)

17 NOVEMBER 2003

Studiedag 'Bruggen tussen wetenschap en samenleving – een interactieve benadering van wetenschapscommunicatie'. In samenwerking met WeCom en Kortom. (Robby Berloznik, Wim Peeters)

27 NOVEMBER 2003

TAMI Dissemination Conference: 'Furthering the Role of Technology Assessment in Policy-making'. Slotconferentie van het Europees onderzoeksnetwerk 'Technology Assessment in Europe: between Method and Impact'. (Robby Berloznik, Stef Steyaert)

10 DECEMBER 2003

Officiële prijsuitreiking van de fotowedstrijd 'Samenleving & Technologie'. In samenwerking met EOS magazine en Technopolis. (Robby Berloznik, Wim Peeters)

1.2. INTERNE ACTIVITEITEN

1.2.1. Interne seminars

25 SEPTEMBER 2003

Lezing 'Participatief Technology Assessment in het Vlaams Parlement' voor de Interuniversitaire

Attractiepool "The loyalties of knowledge. The positions and responsibilities of the sciences and of scientists in a democratic constitutional state ' van de VUB-ULB, o.l.v. prof. dr. Serge Gutwirth. (Robby Berloznik)

20 NOVEMBER 2003

Ilse Dries (Planning Gewestelijk Milieuoverleg, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap), Tinne Vervisch (Vlaamse Landmaatschappij) en Veerle Geets (OVAM) geven toelichting bij participatieve projecten en aanpakken binnen de Vlaamse milieuadministratie. Ze geven ook toelichting bij de onderzoeksprojecten binnen het Steunpunt Milieubeleidswetenschappen die het thema 'participatie en interactieve besluitvorming' als onderwerp hebben. (Robby Berloznik, Willy Weyns, Stef Steyaert)

1.2.2. Andere

28 EN 29 AUGUSTUS 2003

Teamdagen te Zoersel. Tijdens deze twee dagen tekende het wetenschappelijk secretariaat de contouren uit van het jaarwerkprogramma 2003-2004. (Wetenschappelijk Secretariaat, Rudy Claeys)

4 SEPTEMBER 2003

Workshop Jaarwerkplanning. Het uitgewerkte jaarwerkplan 2003-2004 werd tijdens deze namiddag kritisch bekeken met het team van het European Centre for Work and Society (ECWS). Workshop in het kader van de evaluatie van het project 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel'. (Wetenschappelijk Secretariaat)

19 SEPTEMBER 2003

Voorstelling van het viWTA aan de medewerkers van de CD&V-fractie (Robby Berloznik).

2 OKTOBER 2003

Interne workshop onder leiding van het European Centre for Work and Society (ECWS) over

'Kennismanagement'. Deze workshop paste in de evaluatieopdracht van ECWS in het kader van het project 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel in Vlaanderen'. (Wetenschappelijk Secretariaat)

3 OKTOBER 2003

Slotactiviteit in het Vlaams parlement met de 15 leden van het publiekspanel van het publieksforum 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel in Vlaanderen'. De Raad van Bestuur van het viWTA en de leden van het begeleidend comité voor dit project wensten de leden van het publiekspanel te bedanken voor de geleverde inspanningen. Dit gebeurde onder de vorm van een kleine attentie en een diner. Van de samenkomst werd ook gebruik gemaakt om met de leden van het publiekspanel afspraken te maken over de vervolgactiviteiten in het kader van dit project. (Wetenschappelijk Secretariaat)

23 OKTOBER 2003

Willy Weyns modereerde een studienamiddag over voedselveiligheid, ingericht door de vereniging van gewezen Vlaamse Volksvertegenwoordigers en het viWTA in het Vlaams Parlement. (Willy Weyns)

12 EN 13 FEBRUARI 2004

Teamdagen in De Bremberg in Haasrode. Op deze teamdagen heeft het wetenschappelijk secretariaat de inhoud van het jaarverslag 2003-2004 besproken en is het jaarwerkprogramma 2004-2005 voorbereid. (Wetenschappelijk Secretariaat)

1.2.3. Vormingen

18 EN 19 SEPTEMBER 2003

Vorming MS-Project. (Donaat Cosaert, Stef Steyaert en Willy Weyns)

14 EN 21 NOVEMBER 2003

Opleiding 'Time Management'. (Donaat Cosaert, Stef Steyaert)

9 JANUARI 2004

Stand van zaken omtrent het 'kaderdecreet beter bestuurlijk beleid (BBB)' in het kader van cyclus Vrijdagse Vertellingen in het Vlaams Parlement. (Donaat Cosaert, Stef Steyaert)

2. VOORSTELLINGEN EN PRESENTATIES

2.1. PRESENTATIES

3 OKTOBER 2003

Presentatie op de door de Koning Boudewijnstichting georganiseerde denkdag 'Directe dialoog met consumenten'. In de presentatie werd de methode van het publieksforum toegelicht. (Stef Steyaert)

20 FEBRUARI 2004

In het kader van de opleiding 'Training in participatieve methoden' van de Koning Boudewijn-stichting leidt Stef Steyaert een workshop 'Toekomst scène' waarin de methode ontwikkeld voor het project 'Kleurrijk Vlaanderen kleurt grijs' wordt toegelicht en bediscussieerd. Vijftien deelnemers met verschillende achtergronden (lokale en regionale overheden, NGO, consultants, procesbegeleiders,...) namen aan de workshop deel. (Stef Steyaert)

4 MAART 2004

Presentatie over het pilootproject 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel' en meer bepaald het publieksforum, door Stef Steyaert op GOV.NET, een netwerk van begeleiders en organisatoren van participatieve processen dat door de Koning Boudewijnstichting in het leven werd geroepen. (Stef Steyaert)

26 MAART 2004

Presentatie over de methode van het publieksforum voor medewerkers van de Vlaamse Gezondheidsinspectie.

2.2. LIDMAATSCHAP EXPERTGROEPEN

8 SEPTEMBER 2003, 21 NOVEMBER 2003 EN 5 FEBRUARI 2004

Deelname aan de stuurgroep voor de beoordeling van de verkennende studie door het studiebureau CE uit Delft (Nederland) in het kader van het project 'Kernenergie op herhaling', in opdracht van het Rathenau Instituut. (Donaat Cosaert)

23 SEPTEMBER 2003

Vergadering van de 'High Level Expert Group on Blueprints for Regional Foresight' van de Europese Commissie, DG Onderzoek, over de doelstellingen en de organisatie van de werkgroep. (Robby Berloznik)

19 NOVEMBER 2003

Gastcollege 'Inleiding in Parlementaire Technology Assessment' in de cursus Beleidsanalyse van Prof. Dr. Leo Van Audenhove, Vrije Universiteit Brussel. (Robby Berloznik)

9 DECEMBER 2003

Denktank Interactieve Besluitvorming: een groep van (hoofdzakelijk) milieuambtenaren van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en VOI's (AMINAL, OVAM, VLM, ...) die samen nadenken over participatie en interactiviteit in (milieu)besluitvormingsprocessen. Het viWTA werd, gezien haar expertise op het vlak van participatieprocessen, gevraagd om deel te nemen aan deze denktank. (Stef Steyaert)

16 SEPTEMBER 2003, 23 MAART 2004

Deelname aan de gebruikersgroep voor het project 'SUSATRANS' van Vito in het kader van het PODO II-programma. (Donaat Cosaert)

30 SEPTEMBER 2003

Deelname aan de stuurgroep voor het project 'ECOSCORE milieuvriendelijke voertuigen', voor AMINAL uitgevoerd door Vito m.m.v. VUB-ETEC. (Donaat Cosaert)

6-7 FEBRUARI 2004

Deelname als expert publieksparticipatie in 2e Europese ECOD-BIO workshop 'Love to talk to you... Bioscience Communications in Agriculture & Food', Gent. (Willy Weyns samen met drie leden van het viWTA publiekspanel genetisch gewijzigde voeding).

1 MAART 2004

Deelname als waarnemer aan de gebruikerscommissie voor het project 'Embedded Generation', door KULeuven-EnergieInstituut m.m.v. KULeuven-ELECTA en KULeuven-TME, VUB-STRO en VUB-WERK, en IMEC. Project in het kader van het generisch basisonderzoek (GBOU) van IWT-Vlaanderen. (Donaat Cosaert)

4 MAART 2004

Denktank Interactieve Besluitvorming. (Stef Steyaert)

3. CONTACTEN

3.1. CONTACTEN MET DE VLAAMSE ADMINISTRATIE EN VLAAMSE INSTELLINGEN

24 SEPTEMBER 2003

Werkbezoek bij Bernard Mazijn, directeur van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent. (Willy Weyns)

3 OKTOBER 2003

Monika Sorman van AWI op werkbezoek bij het viWTA. (Robby Berloznik)

7 OKTOBER 2003

Ilse Dries (Planningsgroep Gewestelijk Milieu-overleg, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap) en Tinne Vervisch (Vlaamse Land Maatschappij) op werkbezoek bij het viWTA. Tijdens deze vergadering hebben beide vrouwen de

participatieve projecten toegelicht die vanuit de Vlaamse milieuoverheid gestalte krijgen. Uit dit kennismakingsgesprek groeide de idee voor een intern seminarie (zie boven) en een meer permanente samenwerking m.n. de deelname van Stef Steyaert aan de Denktank Interactieve Besluitvorming. Dit is een groep van (hoofdzakelijk) milieuambtenaren van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en VOI's die samen nadenken over participatie en interactiviteit in (milieu)besluitvormingsprocessen. (Stef Steyaert)

12 NOVEMBER 2003

Werkbezoek bij Freddy Mortier, vakgroep Wijsbegeerte aan de Universiteit Gent. (Willy Weyns)

5 DECEMBER 2003

Deelname als waarnemer aan de Taskforce Klimaatbeleid Vlaanderen, o.l.v. de Vlaamse energie- en milieuadministratie, inzake het opstellen van het Voortgangsrapport 2003. (Donaat Cosaert)

22 DECEMBER 2003

Werklunch met Etienne Vermeersch, de aangezochte ankerpersoon voor de lezingreeks en editor van de essaybundel 'Een ethische lezing van het Kyoto-Protocol'. (Robby Berloznik, Willy Weyns)

3.2. CONTACTEN MET NATIONALE, FEDERALE EN BUITENLANDSE INSTELLINGEN EN NETWERKEN

18 JUNI 2003

Werkvergadering met Dhr. W. Moens, directeur, en Y. Devos, medewerker van de Sectie Bioveiligheid en Biotechnologie van het Wetenschappelijk Instituut voor Volksgezondheid, ter opvolging van de adviezen van het Publieksforum betreffende de opmaak van de web site 'Belgian Biosafety Server', en de mogelijkheden voor verdere raadplegingen van leden van het publiekspanel. (Robby Berloznik, Willy Weyns)

10 EN 11 SEPTEMBER 2003

Laatste werkvergadering van het TAMI-onderzoeksnetwork in Madrid. Finalisering van de eindrapporten van de

werkgroep 'Impact' en de werkgroep 'Methoden'. (Stef Steyaert, Wim Peeters)

21 OKTOBER 2003

'Topical day' over inspraak en energie op het SCK-CEN te Mol. (Robby Berloznik en Willy Weyns)

27 EN 28 OKTOBER 2003

EPTA-samenkomst en wetenschappelijk symposium over levenswetenschappen te Bern.
(Trees Merckx-Van Goey, Paul Berckmans, Nicolas Van Larebeke-Arschodt, Robby Berloznik en Willy Weyns)

14 NOVEMBER 2003, 4 DECEMBER 2003 EN 16 FEBRUARI 2004

Vergadering met Sébastien Brunet, Tinne Vandensande en Brigitte Duvieusart over de samenwerkingsmogelijkheden (project 'Brain Sciences' van het viWTA) tussen de Koning Boudewijn-stichting, Spiral (Universiteit Luik) en het viWTA in het kader van de programmaonderdelen 'Agenda van de burger' en "European Citizens Deliberation on Brain Sciences'. (Stef Steyaert, Willy Weyns)

8 EN 9 DECEMBER 2003

Uitnodiging van de Asia-Europe Foundation (ASEF) voor eerste 'Talks on the Hill' brainstorming van vijf Aziatische en vijf Europese deskundigen over de mens-natuur relatie in culturele, politieke en artistieke context. (Willy Weyns)

20 FEBRUARI 2004

Club van Rome in Brussel: 'Global Marshall Plan for a Sustainable Europe'; in het kader van de netwerking rond duurzame ontwikkelingsstrategieën. (Willy Weyns)

3.3. ANDERE

25 AUGUSTUS, 29 OKTOBER, 19 DECEMBER 2003 (CONFERENCE CALL), 23 JANUARI, 19 MAART 2004

Stuurgroepvergaderingen van het Europese consortium 'Brain Sciences' (ECD) gecoördineerd door de Koning Boudewijn-stichting: voortzetting van de voorbereidende werkzaamheden (work package 1), ondanks het voorlopig uitblijven van de Europese cofinanciering. (Stef Steyaert, Willy Weyns)

12 NOVEMBER 2003

Onderhoud met EOS magazine en Technopolis m.b.t. de organisatie van de schrijfwedstrijd "Samenleving & Technologie" 2003-2004. (Wim Peeters)

23 JANUARI 2004

Onderhoud met EOS magazine over de organisatie van de schrijfwedstrijd "Samenleving & Technologie" 2003-2004. (Peter Graller)

26 MAART 2004

Onderhoud met Patrick De Busschere van het tijdschrift Klasse en daarna met dhr. Pansar van de Dienst onderwijs-ontwikkeling van het Ministerie van Onderwijs over de schrijfwedstrijd "Samenleving & Technologie" 2003-2004. (Peter Graller)

28 JANUARI 2004

Bezoek aan Technopolis (in Mechelen) en onderhoud met Steven Vols over de schrijfwedstrijd "Samenleving & Technologie" 2003-2004. (Peter Graller)

4. DEELNAME AAN CONGRESSEN EN SYMPOSIA

24 SEPTEMBER 2003

Achtste bijeenkomst in het kader van het EMIS-platform Milieu-Economie; lezing inzake de Belgische Milieurekeningen door het federale Planbureau (Donaat Cosaert)

25 SEPTEMBER 2003

Bijeenkomst Forum Energiek Europa -EG-beraad voor de bouw– discussie omtrent het Europese directief m.b.t. de Energieprestatie Gebouwen, georganiseerd door VROM-Breda. (Donaat Cosaert)

9 OKTOBER 2003

'Governance. Een andere stem'. Lezing over de participatieve aanpak bij de keuze voor de reconstructieprojecten voor Ground Zero in New York (Carolyn Lukensmeyer, America Speaks). The 21st Century Town Meeting, een methode voor rechtstreekse dialoog tussen beslissers, media, civiele samenleving en duizenden burgers. Eerste lezing in een lezingenreeks van de Koning Boudewijn-stichting waarin op zoek wordt gegaan naar nieuwe vormen van participatie en dialoog. (Stef Steyaert)

5 NOVEMBER 2003

OPET-studiedag 'Groene Stroom, in een stroomversnelling terechtgekomen'. Update binnen de cyclus van studiedagen m.b.t. hernieuwbare energie. Mol. (Robby Berloznik, Donaat Cosaert)

2 DECEMBER 2003

K.VIV-cyclus Windenergie (module vier). Deze module gaat in op de impact van windturbines op de natuur alsook op de aandachtspunten bij de ontwikkeling van een windenergieproject. Antwerpen. (Donaat Cosaert)

16 DECEMBER 2003

"Governance. Een andere stem". Lezing van Simon Joss (Center for the Study of Democracy, University of Westminster) over de meerwaarde die burgers kunnen leveren aan beslissingen in wetenschap en technologie. Derde lezing in een lezingenreeks van de Koning Boudewijn-stichting waarin op zoek wordt gegaan naar nieuwe vormen van participatie en dialoog. (Stef Steyaert)

2 FEBRUARI 2004-03-02

Rondetafel 'Clean technologies: droom of werkelijkheid?' met aandacht voor nieuwe evoluties inzake petroleum-brandstoffen en motoren. Brussel. (Donaat Cosaert)

4 FEBRUARI 2004

Studienamiddag 'Telewerk in de Belgische economie' in Leuven. Op deze studienamiddag werden de resultaten gepresenteerd van het DWTC-onderzoek 'Uitgevoerd op afstand', een onderzoek naar de verspreiding, voorwaarden en implicaties van telewerk in de Belgische economie. Dit onderzoek werd uitgevoerd door het HIVA (KULeuven) en de Service Télématique et Communication (ULB). (Stef Steyaert)

5 FEBRUARI 2004

Studiedag 'Burgerparticipatie en interactieve beleidsvorming' in het Provinciehuis in Antwerpen. Georganiseerd door Kortom – vereniging voor overheidscommunicatie. (Peter Graller)

26 MAART 2004

Ontbijtseminarie 'Demografische veroudering en tewerkstelling' in Woluwe met als gastspreker Hugues de Jouvenel, algemeen directeur van de Futuribles Group in Frankrijk en een expert in toekomstoriëntatie en -strategie. (Stef Steyaert)

4.1. WERKBEZOEKEN

3 JULI 2003

Werkvergadering met Philippe Destatte en Pascale Vandoren van het Institut Jules Destrée te Namen over initiatieven betreffende regionale technologieverkenningen. (Robby Berloznik)

4 DECEMBER 2003

Werkbezoek van Catherine Zwetkoff, Sébastien Brunet van Spiral/ ULiège bij het viWTA in verband met het samenwerkingsprotocol 'Brain Sciences'. (Stef Steyaert, Willy Weyns)

5 DECEMBER 2003

Werkbezoek aan het Centrum voor Publieksonderzoek (KU Leuven, Faculteit Sociale Wetenschappen, Departement Communicatiewetenschap). Deze onderzoekseenheid voert de onderzoeksopdracht in de eerste fase van het project 'Kleurrijk Vlaanderen kleurt grijs' uit. (Robby Berloznik, Stef Steyaert)

5 FEBRUARI 2004

Werkvergadering met Dr. Rolf Meyer, vertegenwoordiger in Brussel van het Technology Assessment bureau van het Europees Parlement (STOA - Science and Technology Options and Assessment) over mogelijke samenwerking. (Robby Berloznik)

17 FEBRUARI 2004

Studiebezoek van mevrouw Tamami Yamamoto aan het viWTA. Mevr. Tamami Yamamoto is medewerkster van Prof. Yukio Wakamatsu van het College of Science & Engineering van de Denki Universiteit in Tokyo. Ze zou verder ook onder meer de Koning Boudewijn-stichting bezoeken en het Rathenau Instituut in Nederland. Ook professor Wakamatsu en enkele collega's van haar hebben deze week werkbezoeken aan andere Europese TA-organisaties gebracht. Op het programma van dit werkbezoek stond een kennismaking met het Wetenschappelijk Secretariaat van het viWTA, een presentatie over onze werking en een gedachtewisseling over het project 'Nieuwe impulsen voor het debat over genetisch gewijzigd voedsel'.

4.2 VORMING (EXTERN)

23 OKTOBER 2003, 13 EN 27 NOVEMBER 2003, 4 DECEMBER 2003

Post-academische cursus 'Wetenschap, kennis en milieubeleid', door prof. Pieter Leroy, georganiseerd door het Instituut voor Milieukunde – Universiteit Antwerpen. (Donaat Cosaert)

1 DECEMBER 2003

Bijwonen van informatievergadering georganiseerd door de Canadese ambassade over het onderzoek inzake hernieuwbare energiebronnen in Canada. (Robby Berloznik)

22 EN 23 JANUARI 2004, 6 FEBRUARI 2004

Driedaagse training 'Basisopleiding projectmanagement' door Michel Coens van AMELIOR/CKZ. Hoe een projectopdracht correct afbakenen, een project plannen en opvolgen en hoe anticiperen op problemen. (Donaat Cosaert)

30 JANUARI 2004

Bijwonen van studiedag van de "Studiedag over 'geïntegreerd productbeleid': een 'duurzaamheidslabel' voor producten" georganiseerd door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent. (Robby Berloznik)

2003 ▶ 2004

VLAAMS INSTITUUT
VOOR WETENSCHAPPELIJK
EN TECHNOLOGISCH
ASPECTENONDERZOEK

DEEL

4

Financieel verslag

1. SITUERING

De begroting van het viWTA wordt opgesteld door de Raad van Bestuur, overeenkomstig art. 11 van het Huishoudelijk Reglement.

Op zijn vergadering van 16 oktober keurde de Raad van Bestuur deze begroting goed. Ze werd daarop voorgelegd aan het Vast Bureau van het Vlaams Parlement op 8 december 2003, en goedgekeurd door de plenaire vergadering op 15 december 2003. Dat was in uitvoering van artikel 16 van het decreet van 17 juli 2000. Dat schrijft voor dat het Vlaams Parlement jaarlijks de kredieten vaststelt die nodig zijn voor de werking van de Raad van Bestuur en het Wetenschappelijk Secretariaat van het viWTA.

Deze begroting is gebaseerd op de ervaringen van een volledig jaar activiteit met een voltallige personeelsformatie. Het tentatieve karakter van de eerste begroting kon dus verlaten worden. Deze begroting werd opgemaakt op basis van de werkelijk te verwachten uitgaven.

Deze begroting is een uitgavenbegroting, zoals die werd opgesteld door de financiële diensten van het Algemeen Secretariaat. Deze begroting zal de laatste zijn in deze vorm, vermits het Bureau van het Vlaams Parlement besloten heeft een analytische boekhouding in te voeren vanaf het begrotingsjaar 2005. Dat zal toelaten een meer op de eigen doelstellingen afgestemde begroting op te stellen, met een kostenstructuur op projectbasis.

2. OVERZICHT BEGROTING EN UITGAVEN 2003 EN BEGROTING 2004

	BEGROTING 2003		BEGROTING 2004
	BEGROTING	UITGAVEN	
PERSONEEL			
algemeen			
salaris	314.900,00	309.583,10	326.100,00
haard- of standplaatstoelage	200,00	0,00	0,00
kinderbijslag	5.200,00	5.277,70	5.200,00
vakantiegeld	20.600,00	16.689,14	21.800,00
eindejaarstoelage	9.600,00	9.406,92	10.000,00
schooltoelage	3.200,00	3.104,70	3.100,00
patronale bijdrage	60.700,00	48.388,35	50.600,00
onkostenvergoeding	13.400,00	10.719,10	11.000,00
verzekering AO	200,00	1.061,17	1.100,00
verzekering BA	100,00	62,73	100,00
verzekering dienstverplaatsingen	0,00	109,23	200,00
bijdrage dienst maatschappelijk welzijn	11.100,00	0,00	8.000,00
totaal	439.200,00	404.402,14	437.200,00

WERKINGSKOSTEN

algemeen

reis- en verblijfskosten	20.000,00	29.877,49	25.000,00
erelonen en vergoedingen voor expertises	50.000,00	7.724,90	30.000,00
interimbureau's	10.000,00	9.012,27	7.500,00
onderzoeksopdrachten	250.000,00	371.781,87	400.000,00
duurzame kantoorbenodigdheden	500,00	1.764,70	500,00
kantoorbenodigdheden voor direct verbruik	3.000,00	1.410,71	3.000,00
papier	2.500,00	0,00	2.500,00
briefpapier, enveloppen, ...	12.400,00	0,00	8.000,00
ondersteuning secretariaat Vlaams Parlement	24.800,00	24.800,00	24.800,00
frankeer- en verzendingskosten	7.000,00	5.243,25	10.000,00
telefoonkosten	4.000,00	2.236,65	3.000,00
huur en onderhoud bureaumateriaal	0,00	414,86	900,00
en -meubelen			
beheers- en werkingskosten informatica	20.000,00	19.956,12	30.000,00
receptie- en representatiekosten	6.000,00	1.657,70	4.000,00
beroepsopleiding van personeel	12.500,00	3.782,71	7.500,00
aanwervingen, examens	12.500,00	10.652,84	0,00
boeken en documentatie, abonnementen	12.500,00	8.546,87	10.000,00
drukkosten	20.000,00	21.633,26	65.000,00
aankopen keuken	1.200,00	31,81	500,00
broodjes en kleine maaltijden	500,00	1.222,51	500,00
abonnement internet	0,00	384,63	1.000,00
lunchkosten	1.500,00	5.461,60	5.000,00
evenementen en campagnes	200.000,00	192.249,44	75.000,00
raad van bestuur	12.400,00	8.609,15	10.000,00
varia	100.000,00	11.550,92	70.000,00
huur	72.500,00	72.500,00	70.000,00
huurlasten	18.200,00	18.200,00	18.200,00
totaal	874.000,00	830.706,26	881.900,00

INVESTERINGEN

algemeen

bureaumeubilair	3.000,00	2.277,42	2.000,00
ander meubilair	1.000,00	6.627,82	2.500,00
fax- en telefoniemateriaal	1.000,00	749,50	1.000,00
informaticamateriaal	7.500,00	0,00	0,00
kleine toestellen	5.000,00	2.756,13	5.000,00
totaal	17.500,00	12.410,87	10.500,00

TOTAAL 1.330.700,00 1.247.519,27 1.329.600,00

3. TOELICHTING

3.1. REKENING 2003

Het totaal van de uitgaven tijdens het begrotingsjaar 2003 bedraagt € 1.247.519,3. Het detail van deze uitgaven vindt u in bovenstaande tabel, naast de cijfers van de begroting 2003. Deze uitgaven betreffen de effectieve uitgaven en de vastleggingen. Op die manier wordt een beeld gegeven van het totaal van de gedane uitgaven tijdens het boekingsjaar 2003. De vastleggingen betreffen voornamelijk onderzoeksprojecten die in 2003 werden uitbesteed, maar die pas in 2004 concrete uitgaven met zich zullen meebrengen. Deze uitgaven zijn dan niet ten laste van de begroting 2004 maar gebeuren wel effectief tijdens het kalenderjaar 2004.

Tijdens de jaarlijkse herziening van de begroting werden een aantal noodzakelijk verschuivingen doorgevoerd in een beperkt aantal begrotingspunten. De bedoeling hiervan was vooral om fondsen waarvan werd verwacht dat ze niet zouden worden gebruikt, over te hevelen naar onderzoeksopdrachten. Op die manier zouden ruimere mogelijkheden gecreëerd worden voor het komende jaarwerkplan 2003-2004.

De reden hiervoor, is dat het werkingsjaar loopt van oktober tot september. Het valt bijgevolg niet samen met de begrotingsjaar van het Vlaams Parlement, dat overeenkomt met een kalenderjaar (d.w.z. van 1 januari tot 31 december). Dit verklaart ondermeer waarom het begrote bedrag voor de post 'onderzoeksopdrachten' in de begroting 2003 zo sterk verschilt van de effectieve uitgaven. Ook bij andere begrotingsposten werden enkele minimale verschuivingen doorgevoerd. Dit gebeurde zonder aan de totale toegekende begroting te raken.

3.2. BEGROTING 2004

Ter informatie werd in bovenstaande tabel eveneens de toegekende begroting 2004 opgenomen. Het totale bedrag van deze uitgavenbegroting voor 2004 is € 1.329.600. Het jaar daarvoor werden € 1.330.700 aan uitgaven gebudgetteerd. 2004 komt dus uit op een vermindering van € 1.100 t.o.v. 2003.

2003 ▶ 2004

VLAAMS INSTITUUT
VOOR WETENSCHAPPELIJK
EN TECHNOLOGISCH
ASPECTENONDERZOEK

STUK 1799 (2002-2003) – NR. 1

ZITTING 2002-2003

10 JULI 2003

VOORSTEL VAN RESOLUTIE – van mevrouw Trees Merckx-Van Goey en de heren Robert Voorhamme, Dirk Holemans, Cis Schepens, Kris Van Dijck en Gilbert Vanleenhove –betreffende genetisch gewijzigd voedsel en het geven van nieuwe impulsen aan het debat over genetisch gewijzigd voedsel

HET VLAAMS PARLEMENT,– OVERWEGENDE DAT

1° het publieke debat over het toestaan van de techniek van genetische modificatie in de voeding en de patentering van levende organismen blijvend moet worden gevoerd ;

2° dat debat evenwel de procedure van concrete vergunningsaanvragen niet in de weg mag staan ;

3° de overheid het vertrouwen van het publiek kan terugwinnen door het verlenen van betrouwbare informatie en door sensibilisering gekoppeld aan strenge controles en zonodig een prompt ingrijpen, zodat de risico's van genetisch gewijzigd voedsel voor de volksgezondheid verwaarloosbaar blijven ;

4° ontwikkelingslanden een stem moeten krijgen in het debat ;

5° bedrijven uit de biotechnologiesector in dezen een grotere verantwoordelijkheid moeten krijgen door een ethische code, een aansprakelijkheidsregeling, deelname in de kosten van controles, technologie-overdracht en dialoog met de niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en partners in ontwikkelingslanden ;

– rekening houdend met het feit dat, op initiatief van en door het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek (viWTA), in het Vlaams Parlement een publieksforum over genetisch gewijzigde voeding is doorgegaan op 24, 25 en 26 mei 2003 en dat het eindadvies van het publieksforum integraal wordt overgenomen in dit voorstel van resolutie ;

– stelt vast dat de methode van het publieksforum, met duidelijk beargumenteerde conclusies als gevolg van een

dialoog tussen een publiekspanel en probleem-representatieve referentiepersonen en een vastliggende procedure, een geschikt instrument is voor het Vlaams Parlement om voeling te krijgen met wat onder de bevolking leeft over een maatschappelijke controverse. Bijgevolg neemt het Vlaams Parlement zich voor om in de toekomst op deze methode van het publieksforum een beroep te doen, telkens als het dat opportuun acht ;

– VRAAGT DE VLAAMSE REGERING

1° wat het onderzoeks- en ontwikkelingsbeleid betreft, rekening te houden met de aanbeveling om :

a) het fundamentele onderzoek en de technologische ontwikkeling van genetisch gewijzigde organismen (GGO's) verder te ondersteunen, waarbij bijzondere aandacht gaat naar het ter beschikking komen van de verworven kennis voor ontwikkelingslanden ;

b) het onderzoeks- en ontwikkelingsbeleid met betrekking tot klassieke en biologische landbouwtechnieken als volwaardig onderzoeksdomain te behouden, met bijzondere aandacht voor geïntegreerde

2° wat het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid betreft, rekening te houden met de aanbeveling om :

a) een kader te creëren en middelen vrij te maken om de overdracht van kennis van technologie tussen Noord en Zuid en de ontwikkeling van lokale onderzoekscapaciteit in het Zuiden mogelijk te maken ;

b) de niet-gouvernementele organisaties die een rol vervullen in verband met genetisch gewijzigd voedsel, beter te ondersteunen ;

c) als overheid een tegengewicht te vormen tegenover de multinationale ondernemingen bij beslissingen over het gebruik van GGO's in het Zuiden ;

3° wat het milieubeleid betreft, rekening te houden met de aanbeveling om :

a) in de vergunningsprocedure werk te maken van een actieve vorm van publieksconsultatie, waardoor de inbreng van het publiek een verschil kan maken ;

b) bij het beoordelen van concrete vergunningsaanvragen, naast de risicobeoordeling door exacte wetenschappers (gezondheidsrisico's, milieurisico's), ook menswetenschappers (economen, sociologen, ethici) te betrekken en zo ook een ethische afweging te maken ;

c) de beoordeling van milieurisico's dossier per dossier te onderzoeken ;

d) het behoud van de biodiversiteit en het respect voor de biotoop van de plant en het ecosysteem op te nemen als criteria bij de risico-evaluatie ;

4° wat het gezondheidsbeleid betreft, rekening te houden met de aanbeveling om voor vergund genetisch gewijzigd voedsel te voorzien in een blijvende voortgangsbewaking en controle met betrekking tot gezondheidsaspecten en in voorkomend geval maatregelen te nemen ;

5° wat het informatie-, onderwijs- en cultuurbeleid betreft, rekening te houden met de aanbeveling om :

a) zorg te dragen voor informatie en sensibilisering over genetisch gewijzigd voedsel, zodat de informatie ook beschikbaar is voor niet-internetgebruikers, door de thematiek op te nemen in het leerplan en de eindtermen, en de informatie te verspreiden via bibliotheken en tijdschriften ;

b) een algemene sensibiliseringscampagne van het brede publiek uit te werken, waarbij, onder andere, begrippen in een kader worden geplaatst, mogelijke voor- en nadelen worden geduid en etikettering en GGO-voedsel, bestemd voor dieren en voor mensen, onder de aandacht worden gebracht ;

c) te zorgen voor duidelijke en neutrale informatie ;

d) met toepassing van de EU-wetgeving, participatie te garanderen door een actieve publieksconsultatie, voorafgegaan door een sensibiliseringscampagne ;

6° zich via haar overlegorganen te wenden tot de overige regionale overheden, de federale en de Europese overheden om te vragen dat :

a) bij het beoordelen van concrete vergunningsaanvragen, naast de risico-beoordeling door exacte wetenschappers (gezondheidsrisico's, milieurisico's), ook menswetenschappers (economen, sociologen, ethici) betrokken worden en er een ethische beoordeling wordt gemaakt ;

b) handhaving en controles gebeuren door onafhankelijke instanties, die de nodige kennis en middelen tot hun beschikking hebben, en die betrouwbaar zijn. Ook na het verlenen van de vergunning moeten systematisch controles plaatsvinden, en moet zo nodig worden ingegrepen. De kosten daarvoor moeten ten dele worden gedragen door de biotechnologie-industrie ;

c) de informatie die gegeven wordt, neutraal en duidelijk is ;

d) de website van de Belgian Biosafety Server (<http://biosafety.ihe.be>) ook in het Nederlands zou worden aangeboden en zo mogelijk uitgebreid met een portaalsite ;

7° in de Europese ministerraden ook op dit vlak de stem van Vlaanderen te laten horen door :

a) te ijveren voor een aansprakelijkheidsregeling die duidelijk, ondubbelzinnig en juridisch afdwingbaar is, zodat de kans minimaal wordt dat de verschillende betrokkenen de bal naar elkaar kunnen toespelen ;

b) de vrijheid om te kiezen tussen GGO-voeding en GGO-vrije voeding maximaal te garanderen, door zowel etikettering als traceerbaarheid als coëxistentie van landbouw met en zonder GGO's ;

c) toe te zien op het normeren en uniformiseren op Europees niveau van een etikettering die gebruiksvriendelijk is, bijvoorbeeld door het gebruik van duidelijk herkenbare iconen.

Trees MERCKX-VAN GOEY

Robert VOORHAMME

Dirk HOLEMANS

Cis SCHEPENS

Kris VAN DIJCK

Gilbert VANLEENHOVE

COLOFON

REDACTIE

Robby Berloznik
Donaat Cosaert
Peter Graller
Stef Steyaert
Willy Weyns

EINDREDACTIE

Peter Graller

TAALADVIES

Erik Derycke (Aasimon)

LAY-OUT

B.AD

DRUKWERK

Drukkerij Michiels

Met dank aan Sabine Vermeulen

V.U. Robby Berloznik, directeur viWTA, Vlaams Parlement,
1011 Brussel

viwta@vlaamsparlement.be

www.viwta.be

Gedrukt op chloorvrij papier